ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

1935

Ч. 10. ЖОВТЕН

ПЕРЕДПЛАТА
„ЛІТОПИСУ ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ"
НА 1934 РІК

Річна передплата 13 зл., піврічна передплата 7 зл., чвертьрічна 3·50 зл. — Ціна числа 1·20 зл. — Для членів „Червоної Калини" чвертьрічно 3 зл.

За кордоном приймають передплату на „Літопис Червоної Калини" та впис членів: в Сполучених Державах Північної Америки: Myron Surmach, 103 Avenue A. New-Jork, N. J. USA. — В Канаді: The Ukrainian Legion, Winnipeg, Man. P. O. Box 2121. — В Чехословаччині: Ukrainskyj Hromadskyj Vydavnycyj Fond, Praha-Vrsovice, Brozikova ul. c. 390. — Конто П.К.О. ч. 410.185.

АДРЕСА:

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ", ЛЬВІВ, ЗІМОРОВИЧА Ч. 20.

Почт. скр. ч. 43.

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

VI. Річник

ЧИСЛО 10 ЖОВТЕНЬ 1934

Підстаршинський курс У. С. С. з „віцефельдфеблем“ Гавком у Миколаєві над Дністром.

МИКОЛА ЛЕБЕДИНСЬКИЙ.

ВИ РУШИЛИ В ПОХОД!

(У двадцяту річницю походу У. С. С. до бою: 1914—1934).

Як висипалася пшениця золота
І коси блискали сріблом по полі, —
З'явився Юр святий на воротах
І вдарила сурма: »На прю! За волю!«

І Ви покинули і коси і серпи
І хліб насущний і щоденні будні
І рушили в похід, мов тучі каламутні, —
І ніч здрігнулася, і гори, і степи.

Як шибениць з Землі росли ліси страшні —
Тоді на Вас лиш були всі надії;
І кликали крізь згарі матері сумні:
— Щасливий путь Вам, Стрільці Січовії!

І тугу слали Вам старечі очі вслід,
Стелилися палкі дівочі мрії
У даль за Вами, мов вишневий білий квіт:
— Щасливий путь Вам, Стрільці Січовії!!...

І ще з гаїв згорілих і зранених піль
Крізь бурі рев і люті сніговії
Кричав з Голгофти нашої розпятий Біль:
— Щасливий путь Вам, Стрільці Січовії...

І Ви в грізний алярм понесли гнів і месть
Москві проклятій в смертнім унісоні —
І зацвіла на Прапорах лицарська честь,
Під грім побід на Маківці й Лисоні.

І від кремінних лез скривавлених Карпат
Пішли курінi смерти крізь дими й пожежі
І Ви мечами Святослава межі
Писали на степах, під рокоти гармат.

І вже нам не страшний ворожий клятий вал,
Хоч нині наша кров ще куриться з руїни —
Бо в мізках і в серцях гуде святий хорал
Великої Воскресної Години!

„Дядько Іван“

Памяти Івана Вербового.

Написав: *Д-р Никифор Гірняк.*

Оригінальною постаттю між стрілецькою братією був покійний Іван Вербовий, учитель виділової школи в Яворові, відомий в Стрілецтві під назвою „Дядько Іван“. Оригінальний він був своєю спокійною, флегматичною вдачею та щирим, батьківським відношенням до всіх без виїмку стрільців; оригінальний скромним, незамітним становищем рахункового підстаршини Коша УСС та великим авторитетом і популярністю між стрільцями; оригінальний своєю безпретенсіональністю і виїмковою совісністю у сповнюванні обовязків та заслугами, якими перевищав чимало ранґованих старшин УСС.

До Коша УСС прибув він в лютім 1915. р. як приділений з т. зв. Етаппен Ґруппен-Коммандо № 7 рахунковий підстаршина. В сім якраз часі переговорював я з одним інтендантом згаданої вище ком-ди в Берегові на Підкарпатті в справі грошевого запотребовання Коша УСС. Нашій розмові прислухувався старший віком (моцно шпакований вже) підстаршина (фрайтер). Я признався інтендантові, що не розуміюся зівсім на військовій рахунковости та що мені потрібний знаючий се діло підстаршина — українець. Інтендант порадив мені просити про приділ такого чоловіка в Ет. Ґр. Кмдо і я звернувся — очевидно на німецькій мові — до стоячого з боку підстаршини по папір, щоби написати службовий листок. Сей подав мені папір із словом „прошу“. Звук рідного слова вразив мене дуже мило і я з місця спитав підстаршину, чи він уміє вести рахунки сотні і чи хотів би служити в Коші УСС. Коли він дав мені притакуючу відповідь, я просив інтенданта, щоби мені приділив того саме підстаршину.

Після того я відїхав до постою Коша; а чергового дня ранком явився у Команді Коша той самий чоловік з наплечником та військовими паперами.

Був се рахунковий підстаршина Коша УСС, Іван Вербовий, в ранзі фрайтра „ляндштурми“. Від того часу був він у Коші на тім становищі до січня 1919. року. Я скоро мав нагоду переконатися, що у Вербового було тоді більше охоти дістатися до УСС, чим фахового знання. Рахунки за місяць лютий замикали ми оба разом. Але що нам ані руш не хотіло вдаватися замкнення рахунків, то ми за радою Вербового поїхали до Берегова до Ет. Ґр. Кмдо 7, де знакомий В-му четар поінформував точно про те, як слід робити замкнення рахунків. Після того пересиділи ми оба цілу ніч в готелі у Берегові над рахунками Коша за місяць лютий (1915. р.) і ранком віддали їх в інтендантському відділі Ет. Ґр. Кмдо в повному порядку. Ся одна практична лекція вистарчила Вербовому вповні до того, щоб він навчився вести нераз доволі скомпліковані рахунки через більше як 3 і пів року. Ніколи не доводилося мені як комендантові Коша УСС мати які небудь прикрости ізза рахункового діловодства, а трикратна контроля рахунків органами військової інтендантури кінчилася все успішно, а вслід за тим і письменним признанням контрольних органів Команді Коша УСС. Інтересна була перша контроля, що

Сотня У. С. С. сот. Мельника в поході в сторону Стрипи, Підгайці—Новосілка 1915 р.
Це одна зі знимок з пропамятного альбому У. С. С., який появиться в найближчому часі у вид. „Червоної Калини“ з нагоди 20-ліття У. С. С.

відбулася з рамені Ет. Гр. Кмдо в Береговї 2 чи 3 місяця після приділу Вербового до Коша, себто у квітні чи травні 1915. р. Контрольний орґан Цаке після провірки актів і каси сказав до мене більше-менше такі слова: „Що правда рахунки не ведеться тут формально, на приписаних друках. Колиж однак я зважу, що і ти і твій рахунковий підстаршина не є військові фаховці, що Ви одушевлені більше вашою стрілецькою ідеєю чим діловодством, то я прямо дивуюся тому порядкові, який я тут бачу. Бо всі записки ведені точно, евіденція грошевої господарки прозора, хоч не ведена формально". Небавом після відізду контрольного орґану одержала Кмда Коша письменне признання (попри замітки щодо форми ведення рахунків) за „sehr ordentlich geführte Rechnungslegung".

Очевидна річ — була се виключна заслуга покійного Івана Вербового. Бож я — що правда — ніс повну відповідальність за рахунки Коша, але до тої міри був занятий орґанізаційними справами стрілецтва, що ніколи було й думати про рахункові справи. Вів їх ст. стрілець Ів. Вербовий з 2 чи 3 дібраними до помочі новобранцями. При пізніших контролях Коша у 1916. і 1917. рр. не чув я вже ніяких заміток інтендантів про формальний бік. Все було ведене бездоганно.

Куди більше заслужився пок. Іван Вербовий на полі освітної праці. У 1915. р. оснувалося у Львові „Бюро культурної помочі українському населенню окупованих земель", під проводом проф. І. Крипякевича, що мало на меті освідомлювати під оглядом національним українське населення Волині, Холмщини і Підляша. Се бюро орґанізувало також народні школи, в яких учителювали в переважаючій кількості нездібні до полевої служби УСС-и. Попри моральну поміч давало наше стрілецтво помітну матеріяльну піддержку згаданому Бюрові збірками датків на волинські школи. В Коші УСС збіркова акція спочивала в руках Івана Вербового. Кожного місяця приносив він до Команди Коша значні суми (від 800 до 1200 кор.), які відходили негайно до Львова.

Між стрільцями всіх степенів здобув собі Іван Вербовий велику любов і пошану своїм батьківським серцем і повним вирозумінням для кожного УСС-а. Особливо молоді новобранці знаходили у І. Вербового зичливого дорадника та опікуна. Всіх він знав особисто і знав, що кого болить, що кому лежить на серці. Нераз бувало таке, що „зелений" новобранець затужив за мамою, чи дівчиною і втікав з Коша на кілька днів. Звіти про харчовий стан Коша йшли все до рахункової канцелярії і таким чином Іван Вербовий перший дізнавався про дезерцію якогось новобранця. Але ніколи не зголошував він сего факту Команді Коша та ждав, поки дезертир поверне. Коли який стрілець не міг діждатися черги на відпустку до сімї, йшов до „Дядька Івана", бо знав, що сей все можливе зробить для нього. А наслідок інтервенції Вербового у Кмді Коша був такий, що на відпустках було все значно більше стрільців, як було дозволено розпорядками вищих команд.

Від січня 1919. р. до вересня 1920. р. працював пок. І. Вербовий разом зі мною в степені хорунжого у Державн. Секретаріяті Військових Справ, у Військовому Міністерстві У. Н. Р. в мобілізаційних відділах, а в часі союзу УГА з більшовицькою Червоною Армією у Штабі XIV Армії (відділ для справ Галичини). Працював все з повною посвятою, нераз цілими ночами пересиджував над звітами, чи біжучими справами. Ніколи не жалівся на перевтому.

При відступі Червоної Армії з Галичини (вересень 1920. р.) плянували ми з Вербовим у Жмеринці покинути військову службу та поступити на працю в якійсь київській школі. Вербовий мусів ще їхати до Уманя для передачі актів і рахунків Ревкомові Гал. Армії. Від тої хвилі не довелося мені вже більше бачити Вербового. В Умані захорів він на сипний тиф; що правда він вийшов з недуги, але дуже підірваний на силах. Весною 1921. р. подався він на Волинь, до Бердичова і сповняв там обовязки інспектора трудових шкіл. На цьому становищі захопила його смерть осінню чи зимою 1921. р.

Нехай сих кілька слів згадки про незабутнього між УСС-ами „Дядька Івана", людину виїмкового характеру і чесноти, буде цвіткою на його незнану могилу від його команданта і товариша кількалітньої праці.

Вишкіл Українських Січових Стрільців

Написав: *Богдан Гнатевич*, б. сотник У. С. С.

Бої в обороні Бережан, у Потуторах, на Лисоні, на Диких Ланах — прорідили ряди Стрілецтва. В цих боях стратив леґіон 4/5 боєвиків вбитими та раненими; велика кількість попала у московський полон. Курені змаліли до кількадесяти людей і стали неспосібні до дальшої боротьби. Тому корпусна команда після успішного закінчення оборонної кампанії наказала леґіонові перенестися у район Запасного Коша для доповнення.

Кіш У. С. С. стояв в той час у Пісочній, к/Миколаєва, н/Дністром. Туди переїхали всі недобитки Стрілецтва. Всі здорові стрільці та старшини поселилися в Розвадові і Верині, недалеко Пісочної і з них створено вишкільну ґрупу У. С. С.

Щойно тут, після двох літ воювання, мало Стрілецтво перший раз нагоду перейти правильний військовий вишкіл.

Найбільшою хибою австр. армії за час війни було те, що новобранці австр. частин не одержували доброго военного вишколу. Завдяки цьому боєспосібність і так національно-мішаних частин була дуже мала. Цю хибу старалися усунути німці бодай у тих частинах, що були під їхньою командою. Вони бажали мати союзника військово рівновартного. Тому всіх новобранців, які йшли для доповнення полків 25. корпусу, що від весняної офензиви 1915. р. належав до німецької армії т. зв. Дейтше Зід-Армее (ґен. Лінзінґен, а згодом ґен. Ботмер), скермовували до вишкільної ґрупи 25. корпусу. Його команда була в Миколаєві н/Дністром, а вишкільні ґрупи поодиноких полків корпусу були розміщені в доооколичних селах.

Таким чином і з нашого леґіону створено окрему вишкільну ґрупу та підчинено її корпусній ґрупі. Сотні Вишколу стояли спершу у Розвадові, а згодом, після приходу новобранців і повороту ранених стрільців, місце постою Вишколу поширилося на села Веринь, Надітичі та Рудники.

Командантами Вишколу були в Галичині: з початку от. Гриць Коссак, от. Мирон Тарнавський, от. Кікаль, який пізніще став командантом Леґіону в полі, та врешті підполковник Слюсарчук. Підчас побуту Вишколу на Придніпрянщині командував Вишколом от. Г. Коссак.

Такий поділ Леґіону на Кіш, Вишкіл та боеві курені залишився до кінця існування стрілецької орґанізації, себто до розпаду Укр. Гал. Армії.

Вправи 2-ої чети 34-ої сотні вишколу новобранців У. С. С. в киданню ручними ґранатами на площі вправ в Дроговижу дня 2. серпня 1917 р.

Від тепер всі виздоровці, себто бувші фронтовики, переходили через Кіш до Вишколу, а новобранці йшли до Вишколу після короткого одно- до дво-тижневого побуту в Коші.

Вишкіл Стрілецтва тривав 6—8 тижнів і його мусіли перейти не лише новобранці, але також старі боєвики. Підстаршини та старші, спосібніші стрільці переходили до окремого підстаршинського вишколу, або до спеціяльних курсів (скорострільних, мінометних, боротьби з близька або пробоєвих, протиґазових і т. п.) і вони після покінчення ставали звичайно підстаршинами.

Навчання стрільців, яке тривало такий короткий час, мусіло іти дуже інтензивно. Бо-ж за 6 тижнів з новобранця мав стати готовий боєвик, якому в полі оставало доповнити военне знання боєвим досвідом.

Програма науки вичерпувала всі ділянки вій-

ськового знання, яке стрілець потребував у війні. Навчано вп'оряду, орудування крісом, боротьби з близу, багнетом, ручною ґранатою, ножем, сторожевої та похідної служби, боєвих вправ, стріляння, служби в окопах, внутрішньої служби і т. п. Стрілець мусів навчитися протягом цього короткого часу всього, що за мирних часів вчили його протягом двох літ. Очевидно, що з програми вишколу вичеркнено все те, чого стрільцеви не було потрібне підчас війни.

Крім цього кожний стрілець, головно новобранець, протягом побуту у Вишколі мусів стати свідомим українцем. До науки военного ремесла додано науку читання і писання для неграмотних, науку рідної історії та ґеографії, а для охочих науку німецької мови. Підчас побуту Вишколу на Придніпрянщині для тої праці були призначені окремі старшини та підстаршини. Заняття у Вишколі зачиналося літом о год. 6-ій, а зимою о 7-ій і тривало передпол. до год. 10-ої, згл. 11-ої, попол. від год. 2 до 5. або 6.

Служба у Вишколі була дуже тяжка; вона ставила великі вимоги так до нозобранців як і до інструкторів: підстаршин і старшин. Але завдяки тому, що вона була добре організована, давала вдоволення одним і другим.

Програма денного заняття була ріжноманітна: до обіду переводжено вправи вп'оряду, боєві, стріляння, після обіду відбувалися вправи звичайно в місці постою сотні і то головно з ділянок: боротьби з близу, теорії стріляння і інших теоретичних наук. Підчас вправ не томлено стрільців ніколи довго одною якоюсь вправою. Навіть наука вп'оряду, якій присвячувано зразу ціле дополудня, завдяки частій переміні ріжних вправ і вплетенню рухових забав та співів підчас коротких передишок від заняття не томило ніколи стрільців ані інструкторів. В противенстві до метод австр. способу навчання — заняття на площі вправ було поділене на короткі 5—20 мін. вправи, які чергувались одна по другій. Що-дня навчано чогось нового, а перероблене повторювано у слідуючі дні.

Основою цілого вишколу було навчання одинцем і т. зв. взаїмне навчання. Вишкіл одинцем давав інструкторам можливість вчити індивідуально, а взаїмне навчання, один — другого, вироблювало у стрільців змисл спостереження, самопевність і вчило командувати.

Новітня війна вимагала від стрільця богато самостійности в діянню. Тому вишкіл одинцем і малими гуртками були найважнішими методами. Цей вишкіл переводжено цілий час від початку аж до закінчення.

Дальшою замітною та характерною чертою стрілецького вишколу було те, що він узгляднював всі найнозіші добутки триваючої війни. Так прим. боротьбу ручними ґранатами включено до програми як окремий предмет навчання, який німці зложили дуже систематично. Так само в кожній сотні вишколювано окрему чету пробоєвиків, якої завданням було проводити нагальні наступи на укріплені місця і приготовувати терен для решти сотні у боротьбі за ворожі окопи. Дуже основно навчано протиґазової оборони, сипання стрілецьких ровів та служби в окопах.

Навчання відбувалося в сотнях. Боеві вправи кількома сотнями або курінями відбувалися щойно після скінчення вишколу у сотні.

Вишкіл сотні кінчився провіркою її боевої здатности. Провірку переводив особисто командант Армейського Вишколу підполк. Принц Оскар, один зі синів бувшого цісаря Вільгельма.

Команда ґрупи зголошувала готовість сотень до перегляду і у визначений час приїздив комд. Арм. Ґрупи до постою Вишколу У. С. С. і доконував перегляду.

Провірка вишколених сотень, це був справжній іспит кожнього стрільця, підстаршин і старшин сотні, що вишколювали її.

На кілька днів перед переглядом запановував у сотні горячковий рух. Стрілець повинен був бути не лише як слід вишколений, але також приписово виряджений. Відомо, що за виряд підчас війни і в умовинах австр. порядків не було так легко. Тимчасом у виряді стрільця не сміло бракувати ні одної потрібної річи. Воєнні однострої стрільців, що скоро нищилися, йшли до кравців для перерібки та направи. Всі робітні Вишколу шевські і кравецькі, мали в той час повно праці. Рівночасно інструктори сотні доповнювали енерґічно вишкіл тих, які з яких-небудь причин остали позаду других. В поле не смів вийти ні один стрілець, що не був як слід підготований. Завдяки цьому траплялися у нас нездари або як їх загально називали „оферми", дуже рідко.

Перегляд сотні тривав кілька годин. Кмдт Арм. Вишколу переглядав та випитував кожнього стрільця. Предметом перегляду були всі ділянки, які були в програмі вишколу. Найбільше уваги звертав інспектор на вишколення одинцем, саме на те, що було теж найважнішою справою вишколу.

Після перегляду інспектор скликав всіх приявних старшин до себе і в короткій розмові подавав свої спостереження, робив заміти відносно браків та висказував своє вдоволення на випадок правильного переведення вправ.

Після перегляду Команда Вишколу одержувала з Арм. Ґрупи писемну оцінку боєспосібности провірених сотень з поданням ноти. Сотні з лихою нотою мусіли переходити вишкіл у друге, але таких випадків у Вишколі УСС не було.

Сотні оставали після перегляду у Вишколі так довго, доки команда Леґіону не зажадала доповнення бойових частин. За той час сотня відбувала вправи острого польового стріляння, доповнювала свій вишкіл бойовими вправами, вправами в окоповій службі і боротьбі. Вишколена сотня несла сторожеву службу у постоях Вишколу і допомагала місцевому населенню, серед якого було брак робітників, в господарських роботах.

Зразу вишколення відбувалося під кермою інструкторів, старшин і підстаршин німецької армії. До кожної сотні був приділений один старшина та 1—2 підстаршин. Пізніше, коли наші старшини і підстаршини опанували методи праці, чужі інструктори відійшли до інших ґруп.

Рівночасно з вишколом стрільців підстаршини переходили двомісячну підстаршинську школу в Роздолі а старшини були командувані по черзі на двомісячний старшинський курс в Трускавці, т. зв. Offiziersschiessschule.

Завдяки цій півторалітній вишкільній праці Леґіон У. С. С. став одною з найкращих боєвих одиниць, яка пізніше могла бути завязком національної Армії. У Вишколі виобразувався доволі чисельний гурт фахових інструкторів, старшин та підстаршин, людей крім цього з боєвим досвідом. Той гурт міг в будуччині стати кадрою для Вишколу визвольної Армії.

Після кількамісячного побуту у Вишколі 1917. року відійшли перші два вишколені курінi в поле під кмдою полковн. Кікаля. В полі переформовано їх в один курінь. Решта сотень, яка стало доповнялася новобранцями і виздоровцями з Коша, після перейденого вишколу ішла в ряди Стрілецтва у полі.

Старшини Вишколу У. С. С. на площі вправ перед командантом Ґрупи.

Не глядячи на те, що в поле відійшло багато вишколених сотень, завдяки енерґійній поборовій діяльности Коша, кількість сотень у Вишколі стало зростала так, що з весною 1918. р. Вишкіл зріс знову до сили 2 і пів куріня.

Орґанізація Вишколу була та сама, що й частин в полі і тому вишкільна ґрупа кожнього часу могла перемінитися в боєву частину. Вишкіл одержував ті самі побори в харчах і грошах, що боєві частини в полі. Всі вишкільні ґрупи були безпосередньо підчинені боєвій Армії.

Після заняття союзними військами Придніпрянщини в м. лютім 1918. р. Вишкіл переїхав на Придніпрянщину в район постою VII. австр. кав. дивізії і під прикази її команди. Цій самій команді підлягав Леґіон в полі. Комадантом леґіону на Придніпрянщині був архикнязь Вільгельм Габсбурський, прозваний стрільцями Вишиваним.

Після короткого побуту в Єлисаветі перейшов Вишкіл до великого села Грузьке, 10 км. від Єлисавету.

Сповнилися бажання і стремління Стрілецтва. Після трьох літ боротьби за чужі інтереси Стрілецтво опинилось у вільній українській державі. Тепер воно могло виконати те завдання, для якого було орґанізоване і для якого працювало та клало жертви до цього часу. Стрілецтво повинно було тепер взяти чинну участь у творенню Української Національної Армії.

Але політика окупаційних держав, для яких Берестейський мир був лише миром з конечности, на коротку мету, для добуття хліба та сирівців (Бротфріден), не допустила до цього. Вона мала на увазі лише інтереси власних держав, які не виходили поза бажання як найкоротшою дорогою добути їду для виголодженого населення та війська. Скоро виявилося, що обом союзникам не залежало на творенню Української Держави, лише на експропріяції дібр багатої країни. З тою метою спинювано творення власної оружної сили, кладено перепони всяким орґанізаційним і консолідаційним намірам українського населення, з тою метою стягано силою при помочі карних відділів, підступом та підкупом все, що можна було забрати: хліб, цукор, товщі, скіру, сукно, муніцію та зброю. Тому — теж потурано москалям, що явно виступали проти державницьких стремлінь укр. народу.

Не глядячи на ці перепони так Вишкіл як і боєві частини Леґіону, що в той час стояли також в сусідстві міста Єлисавету, повели дуже широку культурно-освітну і державницько-пропаґандивну діяльність. Спільно з місцевими патріотами та орґанізаціями наші старшини та стрілецтво орґанізували читальні „Просвіти", Народні Школи, Аматорські Гуртки, переводили курси української мови та українознавства. До сталої праці в цих гуртах та орґанізаціях командувано з Вишколу

багато людей, з яких більшість остала до часу розпаду Австрії, або навіть до приходу У. Г. А. на Придніпрянщину.

В той час виходили між австр. командуванням та місцевим населенням, у якого граблено хліб та майно, гострі конфлікти. Завдяки тим непорозумінням тратило богато громадян волю а то й часто життя. В таких випадках доволі часто Стрілецтво інтервеніювало у чужо-національних старшин та у вищих команд. Траплялися також випадки, що стрілецькі частини оружно заступались за своїх покривджених братів.

Вишкіл У. С. С., Грузьке (Україна) 31.VII. 1918. Розстрільна.

Таким чином вратовано життя не одному свідомому українцеві і повернено волю богатьом, що були арештовані австр. полевими судами. Також не одно село завдячує Стрілецтву врятовання від крівавої екзекуції за спротив проти грабіжі хліба та майна.

Очевидно, що ця „політична" а в кожньому разі не військова діяльність У. С. С. не подобалася австр. командуванню. До неї напливали масово скарги ворожих Українській Державі московських та жидівських елементів та донесення чужонаціональних військових частин. Врешті німцям, що панували в північній полосі України, були дуже не наруку ті симпатії, які добув собі у місцевого населення Арх. Вільгельм. Вони дійсно були доволі глибокі та широкі. Німці поважно страхались за гетьмана Скоропадського.

Врешті скарги на поведінку Стрілецтва дійшли до головного командування австр. Армії і вона спричинили, що Українських Січових Стрільців переведено з Придніпрянщини на Буковину.

Політика окупаційної австр. Армії на Україні підчинялася волі сильнішого союзника — німцям. Австр. командування і державні чинники не вміли використати для себе такого важного чинника, яким були У. С. С. на Україні. Начальний провід австр. армії не глядячи на великі переміни, що доконалися після мира в Берестю-Литовському, остав у відношенню до укр. питання і до Стрілецтва таким самим, як був з початку війни.

Завдяки цьому У. С. С. не змогли виконати цього завдання, до якого їх покликано. Це завдання змогла виконати лише друга частина У. С. Стрілецтва, що опинилася в московському полоні, Січові Стрільці. Вони вже за часів Центр. Ради створили одну з перших національних військових частин. За часів панування гетьмана Скоропадського Січові Стрільці відновили свою діяльність як Окремий Загін С. С. в Білій Церкві.

Звязок між обома братніми військовими організаціями, які вийшли з одного пня та які стреміли до тої самої мети, був за час побуту У. С. С. на Придніпрянщині доволі слабий. Лише тоді, коли С. С. почали свою працю в Білій Церкві, Вишкіл вислав туди своїх інструкторів, пор. Б. Гнатевича, хор. Чорнія-Розенберґа та двох підстаршин. Вони вспіли до часу протигетьманського повстання вишколити перші частини Загону і створили завязок Вишколу Корпусу С. С.

На Буковині оставав Вишкіл разом з боевими частинами У. С. С. дуже коротко, до листопадового перевороту. Він перебував в той час в Чернівцях. Після листопадових подій Вишкіл переїхав до Станиславова і від того часу він в складі У. Г. А. поділяв її долю майже до самого кінця її існування. Він проіснував до часу переформовання большевиками бриґади У. С. С. на 1. полк У. С. С. себто до дня 10. березня 1920. р. Тоді Вишкіл як окрему запасну частину бриґади У. С. С. розформовано, а його старшини, стрільці та майно перейшли до полку.

Вишкіл У. С. С. був одинокою військово-вишкольною формацією в У. Г. А. і мабуть в цілій національній Армії. За час польсько-української війни зорґанізовано при ньому сталу школу підстаршин а з переходом на Придніпрянщину виявилась ще потреба орґанізації Школи Старшин.

Чисельний стан Вишколу колибався залежно від подій в межах від 300 — 3.000 людей. Він був дуже чисельний головно підчас другого походу на Львів (Чортківська офензива) та в літі 1919. р. на Придніпрянщині, коли У. Г. А. стала мобілізувати місцеве населення.

Підчас першого відступу У. Г. А. Вишкіл дійшов до місточка Королівки в борщівськім повіті, а підчас Чортківської офензиви він стояв в місточку Озеряни. Довші постої Вишколу після переходу У. Г. А. за Збруч були в селі Привороття (около 35 км. від Камянця Подільського), від другого серпня — до 11. падолиста та в містечку Ялтушків від 16. XI. — 29. XII. В часі довших постоїв йшла правильна праця. В ті часи, коли боєві умовини приневолювали Вишкіл зміняти місце постою, як це було прим. підчас першого відступу У. Г. А. до Збруча, в періоді від 1. I. 1920., коли Вишкіл переходив з другими частинами У. Г. А. на південь, то в останньому періоді переходу

з над Дністра до постою бриґади з район Бершаді, вишкільну працю припинювано.

Крім військової праці Вишкіл У. С.С. продовжав й тут, на Придніпрянщині, йдучи за стрілецькою традицією, енерґічну, культурно-освітну і пропаґандивну роботу між населенням.

Командантами Вишколу були: в Галичині сот. Краснопера, на Великій Україні сот. Мих. Мельник.

Духове життя Стрілецтва було все дуже живе та буйне. У полі воно виявлялося у формі кріпкого та дружнього товариського пожиття.

Історичне значіння Вишколу У. С. С. заключається в таких моментах:

1. Вишкіл У. С. С. перетворив зразу слабу військово підготовлену орґанізацію на високо-вартісну боєву формацію;

2. У ньому вишколено кільканацять тисяч української молоді на добрих боєвиків за Українську Державність;

3. Вишкіл У. С. С. допомагав чинно культурно-освітною та пропаґандивною роботою у будові Української Держави.

Лише недогідні політичні та боєві умовини не дозволили цій виховній орґанізації поширити своєї праці на інші частини визвольної армії і передати їм те, що навчили її чужі, іменно німці і цих духових прикмет, які виплекало у собі само Стрілецтво.

Осередком товариського життя у полі, була старшинська їдальня, головно в часах боєвих передишок і підчас зими. Лише там, на боєвих позиціях, товариське життя не виходило поза межі постою Леґіону. Також культурні потреби стрілецтва могли бути завдяки відмежованню від культурних осередків рідного краю лише слабо заспокоєні.

За те довший побут Стрілецтва в етапах діевої армії, правильна та систематична праця, легкий та близький звязок зі „світом" і „культурою" причинилася до скріплення його духового життя. Тут легче було про добру книжку; був сталий контакт з громадянством. Стрілецтво користало широко з цих вигід, але і воно дало в тому часі багато.

Саме у Вишколі повстало найбільше стрілецьких пісень. Щойно тут серед все чинного окруження, під впливом частих товариських гутірок, сходин, та забав стрілецькі трубадури Левко Лепкий, Роман Купчинський та інші створили найкращі стрілецькі пісні. У цих піснях вони передали прийдешнім поколінням живі спогади про славне минуле Стрілецтва, про бої, смерть і любов, про геройство, жертви та про веселі і невеселі переживання товаришів і Стрілецтва.

Побут Вишколу в етапі армії, далеко від боєвої лінії, дозволяв на відвідини стрільців знайомим та визначним громадянам, що цікавилися життям Стрілецтва. В Галичині Стрілецтво гостило у себе митрополита Шептицького.

Всі святочні сбходи, які устроювали УСС-и, відбувалися тоді при співучасти громадянства. Багато гостей з близьких і дальших околиць стягали до себе літні забави та вечірки. В той час неодно молоде стрілецьке серце зазнало перший раз чарів і терпінь кохання, яке стало темою багатьох стрілецьких пісень.

Виявом цих веселих та повних фантазії настроїв Стрілецтва було також повстання Закону Лицарів Залізної Остроги, якої першим Великим Комтуром став ославлений лицар Цяпка-Скоропад.

Дещо з історії III. Ґрупи „Глибока" VIII. Самбірської Бриґади

Подав: *Р. Л.**)

(Докінчення).

Получення команди ґрупи з командою дивізії в Самборі відбувалося телефонічно, письма з ґрупи до дивізії та навпаки відвозили зглядно привозили козаки Федь Дулеба, та козак Наддніпрянець Евген Лужницький. Панцирка знову привозила зі Самбора муніцію та харчі. Осібний паровіз зложений з 2—3 ваґонів щодня приїзджав до Глибокої та привозив зглядно відвозив стрільців. Потяг цей приїзджав до Глибокої коло 1—2 години в ночі та тим потягом наспівали прикази з дивізії та корпусу. Ці прикази з додатком приказів ґрупи переписували два стрільці (Іван Пилипяк та Іван Фіґлер) та мусіли скоро спішитися з їх викінченням, щоб 18—20 примірників приказу було готових на 8 годину з ранку, щоби лучникові куріня, які на 8 годину рано привозили до команди ґрупи ранний звіт, могли забрати з собою ранний приказ.

Реквізицій по селах не перепроваджувано. Цього забороняли вищі власти а за цілий час мого побуту в ґрупі не було випадку, щоби хтось на приказ або на власну руку реквірував. Про хліб, мясо, цукор, крупи, товщ та тютюн дбав харчевий старшина ґрупи четар Михайло Теслюк, який відтак розділював на куріні після їх харчевого стану.

Команда ґрупи старалася на кождім кроці прийти з поміччу прифронтовому українському селянству, яке зазнавши біди за цілий час всесвітньої війни не могло і тепер піднестися зі своєї бід-

*) В ч. 9. подано помилково Р. П.

ноти. Команда ґрупи дуже радо згодилася на те, щоби куріні давали коні селянам для весняних робіт.

Прийшлося святкувати Великодні Свята на фронті. Стрільці, які були на фронті безперервно час означений Начальною Командою, діставали по 400 гривен святочного. На свята Великодні позволила Начальна Команда У. Г. А. подвоїти харчеве дзвінке, приказала подбати про улаштування Великодних Свят для стрільців, які находилися в боєвій лінії, зате заборонила давати які-небудь навіть короткореченцеві відпустки. Інтендантура в Самборі напекла для стану цілої дивізії паски та забезпечила ґрупу у відповідну скількість мяса. Для II/24 та IV/36 куріня привезли делеґати з Гуцульщини свячене в осібнім ваґоні, доставили паски і яйця до боєвої лінії та розділили їх поміж стрільців. „Христос воскрес" лунало всюди.

Вістник Державного Секретаріяту Військових Справ ч. 8. з 25 марта 1919, який команда ґрупи одержала з початком квітня, приніс для старшин також святочні іменування, а передтим вже Команда ґрупи поіменувала заслужених стрільців підстаршинами.

Пролунало „Христос Воскрес" та настали буденні дні в великій нетерпеливости, коли вже раз прийде наказ з Начальної Команди наступати.

Але приказ не надходив, навпаки Начальна Команда на польське візвання звернулася до Команди ґрупи а та знов до курінів з запитом: „Битися, чи миритися". Відповідь була недвозначна: нема згоди, в боротьбі дочекаємося ліпшої будучности, своєї волі і своїх прав.

Колиж таку відповідь боєвиків передано до Команди дивізії, було вже видно, що не прийдеться нам довго сидіти безчинно.

Комендант ґрупи постійно виїзджав на фронт кінно, переглядав сотні, окопи, а побут свій в кождім курені зазначував тим, що його око мусіло бачити і ту стежу, яка стояла найдальше від куріня а найближче до ворога. Він говорив зі стрільцем, розказував йому про все, заохочував до витревалости, вислухав його скарг та болів, потішив, попращав та їхав дальше. Його кождий пізнавав по зовнішнім вигляді, стрілецький плащ з розіпнятим драґоном, а ковнір все мав таку форму як уложився при натяганню плаща, висока стать і цвікер, бородатий. Звали його всі батько Федик. Острий в справах, які торкалися війська, добряга як товариш. Любили його всі. Він зором картав, а усміхом єднав. Справедливіший від всіх законодавців.

Його одинока мрія була, щоби Начальна Команда менше переговорювала та скорше наказала наступ.

Коли цього не міг дочекатися, а терпець поволі почав рватися, просив команду дивізії, що не слід йому безчинно сидіти, бо це на людей зле впливає, а треба зробити бодай малий наступ, прослідити, що творить ворог, забрати йому скорострілы та вернути назад у свої позиції.

Полковник Кравс, котрий знав його горячу кров, позваляв на таке підприняття, а слідуючого дня голосить в ситуаційному звіті що... сотня... куріня загналася до села... та привела з собою . скорострілів, або що одна стежа користаючи з того, що ворог заспав у своїх окопах та не виставив сторожей, зайшла в ворожі окопи, забрала в полон сплячу стежу ворогів з крісами, скорострілами та стріливом та вернула щасливо назад. За такий нічний випад одержав бл. п. четар Михайло Семйоник похвальне признання від команди дивізії.

Ті нічні наступи без дальшої мети переконали ворога, що напроти є сила, яку тяжко зломити та проллється багато крови, щоби її зломити.

Дня 14. мая почався наступ. Не ми дали початок лише поляки. Вдарили великою силою на боєвий участок першої ґрупи Рудки та другої ґрупи Крукеничі. Фронт заломався, однак не можна було предвидіти, чи може він встоятися перед польським вояком свіжо привезеним на наш фронт з Франції, добре відживленим та озброєним після французької техніки. Того вечора команда дивізії приказала, щоби муніційні та харчеві припаси перевезено з Глибокої до Старого Самбора, де команда III.-ої ґрупи мала мати від тепер свій сталий осідок.

Ситуація цього дня була така: По переломі фронту під Рудками та Крукеничами почали поляки загальний наступ на цілому фронті. На відтинку III-ої ґрупи ворог вдарив великими силами в двох місцях на гору Радич на північ від Хирова і на узгіря біля села Сушиці на південь від Хирова.

На горі Радич боронили славно своїх позицій відважні гуцули (IV/36), чотири рази відбили кріваво наступаючих ворогів і нанесли їм богато втрат. Хоча на допомогу напливали щораз то свіжі запаси. гуцули боронилися дуже відважно і позицій своїх не віддали.

Під той час ішла рівночасно в Сушиці завзята боротьба. По кількох годинах удалося ворогови — що не зважав на свої великі втрати, а раз у раз висилав нові і свіжі сили у бій, проломити нашу лінію. Наш фронт пересунувся на 3 км. взад. Сам пролім не мав рішаючого впливу на загальне положення, бо курінь держався сильно далі і без резерв аж до вечера.

Під кінець дня пролом на боєвім відтинку в сусідних ґрупах Крукеничі та Рудки зазначився на більшім просторі. Звідти прямував ворог на Новий Самбір. Наслідком того III-тя ґрупа не могла держатися на своїх позиціях й мусіла по думці приказу Команди дивізії полковника Кравса відступати на другу оборонну лінію. Був це останній наказ, який команда ґрупи одержала від команди дивізії (15 травня 8 година вечер).

Від того часу не мала команда ґрупи жадного звязку ні з вищою командою ні з іншими боєвими частинами.

Дня 16 травня наспіла до команди ґрупи вістка, що ворог прірвав фронт на Засадках зараз на північ від Старої Соли.

Вислані дві сотні з III-ої ґрупи в протинаступі ворога відбили, та зараз же наспіла і друга вістка, що і на захід від Старої Соли на дорозі з Хи-

рова також лінія прорвана. До Старої Соли почали бігцем прибувати в неладі стрільці і чути було далеке польське „ура".

Запасних сил не було ніяких а тими силами, що в безладдю відступали, затримати ворога не було сили, а в слід за тим пішла паніка і деморалізація. Почався загальний відступ на Старий Самбір, Тернів аж до Стрілок, де III ґрупа Глибока злучилася з ґрупою Старий Самбір, яка належала до Гірської Бриґади.

Артилерійська ґрупа була головною опорою проти польського переможного наступу в днях 15 і 16 травня. Вона своїм нагальним і метким вогнем засівала цілі поля польськими трупами, а відворот розпочала щойно з полудня 1-го дня, коли було видно, що піхота розсипалася і немає надії на здержання ворога в поблизу першої лінії. Через те, що поляки відтяли звязок з Новим Самбором, артилерійська ґрупа була приневолена відступати на південь по дорозі Стара Сіль — Старий Самбір, затримуючися на позиціях Старої Соли враз з піхотою III-ої ґрупи. Відси продовжувала відступ починаючи з 10-ої години перед полуднем дня 15. травня. Дня 18 травня взяло дві батерії участь в останнім бою під Тершовом. Зілляті разом дві ґрупи (III ґрупа Глибока та ґрупа Старий Самбір) дістали в Лаврові від шефа гірської бриґади отамана Карла Шльоссера телефонічний приказ рушити через Лінину велику до Тершова, щоби заняти залізничий двірець. При перебиранню телефоноґрами нагло голос отамана Шльоссера замовк та почулися в телефоні польські розмови між Старим та Новим Самбором. Проводи не були зірвані. Поляки могли нас підслухати. Вечером старшини зійшлися у гостинній монастиря в Лаврові на нараду, яка протягнулася далеко поза північ. Порішено з огляду на загальну ситуацію телефонічного наказу отамана Шльоссера не виконувати, всею силою перейти таки назад до Стрілок, щоби обсадити двірець і залізничий шлях і тим забезпечити не тільки ґрупі Старий Самбір але і цілій бригаді свобідний перехід на Дрогобич дорогою Стрілки — Ропільниця. Було ясно, що після упадку Старого Самбора армія мусіла відступати на Дрогобич. Провідна думка наради була ратувати бриґаду. В нараді взяли участь оба курінні команданти ґрупи Старий, Самбір, поручник Варлаам Світлик та сотник Віктор Петрикевич, крім цього команданти скорострілів поручник Василь Прохурський, поручник Петро Палійчук, сотник Степан Малецький та сотник Яким Ярема. Видано подрібні накази походу на Стрілки, які на думку присутних могли вже бути в польських руках.

Дня 17. травня прибула піхота та артилерія до Стрілок, де знаходився вже отаман Шльосер і командант ґрупи Старий Самбір отаман Маріян Мацейович. Був це збірний пункт для всіх відступаючих частин. Одна сотня була вже вислана для облоги дороги та тунеля під Тершовом, з другого боку стояли поляки. Плян от. Шльоссера був протинаступом відбити Старий Самбір, щоби відзискати звязок з армією Кравса, яка на його думку тримала ще самбірську лінію і находилася в Ваньовичах. Такі відомости принесла йому кавалерійська розвідка. Він лютував, що ґрупа відступила. Один курінь дістав наказ повернути назад в гори, а другий курінь з поручником командантом Світликом відійшов — з признанням треба згадати — зі співом на устах під Тершів та обсадив тунель, дорогу Сушицю Рикову та гору 500 зі всіми скорострілами.

Дня 18 травня в неділю мав розпочатися наступ на Старий Самбір. Батерія поручника Новосельського почала обстрілювати всі важніщі становища, для обстрілу міста заняли позиції батерії четаря Копечного і сотника Яреми біля Бусовиська. Одначе курінь до наступу не готувався, він сподівався кождої хвилі польського удару, бо зі слів трьох польських полонених виходило, що в Старім Самборі стоять згромаджені значно більші ворожі сили. Ще не вспіли дві останні батерії віддати першого стрілу, коли з Бусовиська виїхали ґальопом перші вози курінного табору. Почалася катастрофа. Поляки — стало відомо — проломили фронт на дорозі під Тершовом і занявши праворуч Волю кобилянську та Сушицю Рикову обходом наближалися на Бусовиська. Батерії запрягли і виїхали на дорогу. Одна гавбиця зупинилася, щоби вдарити по пол. розстрільній, яка показалася на горі за Бусовиськами. В одну мить дорога зароїлася людьми, почорніла і вся покрилася туманами пороху. Все, що жило, нестримним потоком поплило на південь. З заду, казалося, здоганяє ворог скорострільними автами. Команда втратила всяку владу. Відступ забезпечували з заду лише поодинокі гармати по черзі. Піхота мов не істнувала. Місцями маси збивалися в одну непрохідну купу, яка не могла рушити ні вперед ні назад, бо в тій купі застрявали вози, батерійні коні і т. п. Ще деякі частини не вспіли вийти зі Стрілок, як на дворець заїхала передня польська стежа.

Так закінчилися останні воєнні операції Гірської Бриґади, яка чотири дні прогаяла в горах. Щойно підчас відвороту дав от. Шльоссер телефонічний наказ ґрупі Лютовиська, яка на 60 кільометрів віддалена від залізничого шляху Турка — Самбір, стояла непорушно на своїх позиціях, відступати. Дорогий час був страчений. Вояцтво помучене безперестанними гірськими походами, морально розбите у останнім бою під Тершовом, зголодніле, невиспане і т. п. стало нездатне до воєнних операцій. Все перло далі і далі на південь.

Дня 19. у вечер опинилися передні части у Тухольці, звідки одна дорога йде на Сколе і далі на Схід, друга на Климець і чеське Закарпаття. На дворі стояла препогана погода. Дощ лив безнастанно. Українська жандармерія покинула вже свої дооколичні станиці. Лікар др. Рибачевський, який насамперед виїхав був з Турки, передав телефонічно ще до приходу військ до Тухольки, що Сколе вже евакуоване, що нема там вже жадної команди ні військ, що Стрий також вже евакуований. Тепер година 6 вечером і не можна було найти телефонічного звязку зі Сколем. В просторій кімнаті місцевого пароха відбувалася

з вечера до глибокої ночи воєнна нарада. Отаман Черський командант Гірської Бриґади ходив задуманий з кута в кут, от. Шльоссер похилився над картою. Присутні були також от. Мацейович і сотник Ярема. Артилерійська ґрупа сотника Майнля, яка замість піхоти мусіла виконувати сторожеву службу, вислала з наказу кінну стежу (1 старшина та двох гарматчиків) до Сколього віддаленого 20 кільометрів від Тухольки. Коло півночі зявився на парохії командант тої стежі четар Г. і звідомив, що в Сколім патролюють польські вояки — імовірно місцеві добровольці. Слідував рішучий мент наради.

От. Шльоссер почав з олівцем на карті обчислювати правдоподібність переходу через Сколе на Калуш — Долину. Бралося на увагу всякі можливі випадки, як наприм'р, що Стрий уже занятий, що проти нас вишлють окрему експедицію або і не вишлють і т. п. У всіх тих випадках стверджено однодушно, що з огляду на розвал дисципліни правдоподібність переходу є дуже мала, а зате дуже правдоподібно, що яканебудь польська хочби невелика стежа може несподіваним наступом оволодіти цілим транспортом бриґадного майна, якого вартість переходила десятки міліонів. Тому при таких малих виглядах на щасливий перехід рішено було не рискувати, а ціле майно перевести за Карпати. Нехай візьме його хто небудь аби тільки не ворог.

Дня 20 травня раннім ранком відїхали наперед от. Черський, от. Мацейович і от. Шльоссер, щоби попередити чеські власти про наш прихід. Через годину рушив похід далі в напрямі на Климець між щораз то інші гори. Без проголошення всі добре знали, що Бриґада переходить на Чехословаччину. В полудне переходячі частини стрінули чеських верхових, які показали нам дорогу на Великі Веречки. Спускаючися з гори крутою дорогою бачили ми перед собою велике село з маленькими димарями. Збірка була на великій рівнині коло школи. Тут прийшов приказ віддати зброю і амуніцію, гармати, коні, вози.

Нікому не хотілося розставатися з крісом, з яким хотіли виборoти собі незалежність. Команданти на цю вістку кинулися до вищих чеських команд, які там стояли залогою, питаючи про причини цього наказу. Командант артилерійської ґрупи Майнль видав наказ всім гарматчикам, щоби без його відома не віддавали зброї, доки він сам не верне... Він побіг до чеських команд стараючися переконати їх, що ми тут не прийшли на довго, що нам вже пора в дорогу. За ним пішов сотник Федик, от. Мацейович та Чорний. Не було ради. Розброєння наступило на приказ французького ґенерала Генноке. Приділені до перебирання зброї чеські старшини, перебравши зброю, видали командантам посвідки кілько їх перебрали. Старшинам оставили зброю при боці.

Селяни, які привезли це майно з нами на Чехословаччину, вертали назад до Галичини прощаючися з нами.

В селі Веречки Великі переночували ми, а ранком відійшли всі до Воловoго та потягом виїхали до Саторальяуйгелі (Нове Місто над Сатором). Човнами через ріку Сатор дісталися на другий бік, бо міст залізничий був знищений, а човно було одиноким комунікаційним средством.

Бараки в Саторальяуйгелі находилися при самім залізничім торі. В них жили колись російські полонені, а між комплексом бараків зарисовувалася церква, театр і шпиталь. Тут відібрано старшинам зброю, яку оставлено нам в Великих Веречках.

На другий день відбулася збірка командантів, які врадили вислати делеґацію до Міністерства Народньої Оборони в Празі. Чеська Команда на це позволила. В делеґації відїхали от. Маріян Мацейович та сотник Софрон Шебець (помер на Великій Україні). Делеґація мала за ціль представити в Міністерстві Народньої Оборони конечність нашого переходу на Чехословаччину наслідком подій на фронті та вистаратися дозволу, щоби всі стрільці і старшини, які з крісом у руках перейшли на Чехословаччину, були відправлені транспортами таки зараз з табору Саторальяуйгелі через Мармарош Сигіт на Покуття до своєї армії. Не знали ми про те, що румуни забрали нам Покуття.

В переїзді з Відня на Вел. Україну відвідав табор полковник Ціріц з от. Романом Шипайлом. Розпитавшися, що спонукало нас тут зупинитись, пустилися в дальшу дорогу на Велику Україну.

За 2 або 3 дні наспів вечером приказ, що маємо виїхати дальше. За хвилю цей приказ змінено та приказано, щоби 500 людей приготовилося негайно до відізду, який зараз наступить та других 500 має бути готових до відізду рано слідуючого дня... Однак грядучі моменти змінювали скоро форму видаваних приказів. Наступаючі мадярські большевики так скоро підходили, що не було часу зволікати з відїздом. Через ніч відїхало кілька транспортів а останній слідуючого дня коло полудня. Ще в той час, як потяг стояв на торах коло бараків, почали горіти бараки, в яких ми мешкали. Відтак занявся другий та третій барак а за хвилю стояв в огні цілий табор. Густі мраки диму зависли над нами. Чехи не зволікали, причілено паровіз та ціла валка ваґонів потяглась на захід, густо острілювана мадярськими большевиками...

З відділів, які все ще прямували з Карпат у Великі Веречки, зложили чехи боєву частину та вислали в бій проти мадярських большевиків.

По двох днях їзди залізницею приїхали ми до Ліберця (Райхенберґ), тут переспали у ваґонах, а раненько доїхали до Німецького Яблінного (Дойч Ґабель). Кількадесять кроків від стації стояли бараки більше обдрапані як у Саторальяуйгелі окружені колючим дротом. В тих бараках мали ми закватируватися „тимчасово“.

Табор Німецьке Яблінне числив около 80 бараків. На площі на великім стовпі була уміщена вартівня для сторожі, спадщина по всесвітній війні. Тут проживало 2—3 тисячі полонених москалів за дротяною колючою сіткою. Ми їх ще застали. Сухі, чорні лиця, запалі очі очікували звільнення з бараків та повороту до рідні. Нужденний вигляд цих людий свідчив про гаразди таборового

життя. По полонених російських дістали ми в спадщині театр та церкву.

Кожна сотня дістала один барак на своє мешкання. Його треба було привести до порядку, позатикати діри, накрити папою дах, вставити долівку, вікна та двері. Чеська управа табору зарядила, щоби кождий прибувший до табору викупався, а свою одіж віддав до дезинфекції, щоби в цей спосіб оминути пошести. Але її не вдалося усунути. Вона заглянула до нас — табор замкнено і не вільно було нікому через цілий місяць вийти поза табор. Кілька бараків відграничено від мешкальних та окружено великою дротяною сіткою. У кого лише появилася горячка, уміщувано в лічниці а др. Богдан Чабак та лікарка др. Анна Сандул Шматерова та поручник санітарний др. Мирон Лисяк станули до боротьби з пошестю, яка вспіла захопити кілька жертв, які спочивають на військовім кладовищі в Німецькім Ябліннім між жертвами світової війни.

Та хоч нас замкнено в бараках, думки наші бігали по Україні, нам хотілося іти походом на Київ та Одесу.

Минали дні. Таборове товариство росло і росло, кождого дня прибували стрільці поодиноко, гуртками і цілими сотнями, які поблукавши в Карпатах спішили до нас. Сюди спрямували чехи також один транспорт українців, які вертали з італійського полону та сербського, тут прямували з польського полону втікачі з таборів Домбя, Вадовиць, Тухолі, Берестя, відтак оборонці віденського фронту, пізніше українці наддніпрянці з армії Юденіча по її розбиттю та з армії Бельмонта. Число таборового товариства доходило до 6000 душ.

Команду над табором вів з початку отаман російської служби Олекса Чорний відтак от. Василь Черський. Десь коло 10. червня назначила місія З. У. Н. Р. комендантом табору полковника Антона Вариводу, колишнього команданта У. С. С. Всі перебуваючі в таборі в Німецькім Ябліннім творили першу Українську Бриґаду.

Відвідали нас в короткому часі представник місії У. Н. Р. посол Максим Славінський з послом Темницьким відтак капітан французької місії Дієйтз. З кінцем серпня в переїзді з Камянця Подільського до Відня відвідав бриґаду професор Іван Боберський, який мав закупити для Галицької Армії на Великій Україні у Відні санітарний матеріял, ліки та відзнаки. Цей передав нам привіт від В. Д. Диктатора д-ра Евгена Петрушевича та від головного отамана Петлюри. Розказав нам, що обі армії дружно спішать тепер на Київ і от от Золотоверхий буде в наших руках. Відтак обі армії попрямують на Одесу та очистять Україну від наїздників.

Вкоротці наспіла до Команди бриґади від місії У. Н. Р. вістка, щоби команданти подали свою думку, чи бажають вертати на Велику Україну з крісами чи без них. Наколиби без крісів, то такі транспорти моглиби в короткому часі відійти, коли з крісами, то це перетягне відїзд. Команди куренів скликали на збірку всіх курінних старшин, на якій рішено одноголосно, що нам їхати на Велику Україну без крісів нема чого, ліпше заждати та вертати з крісами.

Шеф штабу бриґади от. Яромір Дяків виготовив плян орґанізації бриґади, щоби та могла зараз по приїзді на Велику Україну бути готовою до боротьби.

Стрілецтво поділено на 2 полки, перший з трьома, другий з двома куренями, зорґанізовано технічний півкурінь, дві сотні скорострілів, кінноту, артилерію, обоз, булаву, призначено для кожної формації команданта, четових, справників, рахункових, візників, кухарів і т. д.

Коли про вирішення бриґади повідомлено посольство У. Н. Р. в Празі, настав час нетерпеливого вичікування з дня на день, вірено всіляким можливим і неможливим вісткам, творено комбінації, пляни, надії, а цьому всьому поклала кінець наспівша вістка з посольства У. Н. Р. в Празі, що з причини браку вугілля на залізницях відїзд бриґади відкладається. Натомісць могли виїзджати поодиноко старшини, які одержавши з команди бриґади гроші на дорогу а з посольства документи подорожні доїзджали до румунської границі та вертали назад до бриґади, бо румуни не перепускали.

Цю статтю написав я, не покористовуючися жадними записками, так як події описані полишилися в моїй памяти, а тільки події, які торкаються боїв на фронті, подано після статті друкованої в „Українськім Скитальці" ч. 16, 17 і 18 під заголовком „З останніх днів на фронті".

Умова

заключена дня 1. лютого 1919 р. у Львові, між повновласниками Державного Секретаріяту Західно-Української Народної Республики, та Польською Правлячою Комісією в справі ранених, полонених та інтернованих.

Написав: *Д-р Лев Ганкевич.*

В полудне дня 21 листопада 1918 р. в помешканні др. Костя Левицького відбулося останне засідання Державного Секретаріяту З. У. Н. Р. та Президії Української Національної Ради. На ньому полагоджено остаточно всі справи, звязані з евакуацією Львова і порішено, що для охорони українського населення у Львові мають остати др. Володимир Охримович, др. Степан Томашівський і др. Лев Ганкевич.

З тими представниками заключили польські власти умову в справі полонених і інтернованих, дня 1 лютого 1919 р. Перебіг цих переговорів подаємо у нище поданих протоколах, а врешті і текст самої умови.

I. ПРОТОКОЛ

зі засідання українських і польських відпоручників, яке відбулося дня 21 січня 1919 в Намістництві у Львові, в ціли заключення умови відносно засад взаїмного трактування ранених, полонених, інтернованих, як також відносно взаїмної виміни тих осіб. Приявні зі сторони українців: Повновласники Секретаріяту Західної Української Республики, що виказуються письмом з дати Станиславів 15 січня 1919 — др. Томашівський, др. Охримович і др. Лев Ганкевич. Приявні зі сторони поляків: др. Стеслович, ґраф Скарбек, інж. Гауснер і др. Блажевскі, Президія Тимчасової Урядуючої Комісії, уповажнені до заключення умови відносно засад обопільного трактування ранених, полонених і інтернованих. Відносно виміни полонених, то рішення застерігла собі військова влада. Обі сторони постановляють заключити договір обіймаючий слідуючі точки:

1. З поміж інтернованих негайно випустити:

а) усі жінки,

б) усіх мущин понад 55 літ,

в) усіх дітей до 17 літ включно,

г) без огляду на вік такі особи, котрих стан здоровля зглядно кваліфікації виключають можливість ділання на шкоду армії.

Дальше обі сторони ухваляють, що услівя життя полонених і інтернованих вимагають конечної направи і годяться безпроволочно зарядити:

а) щоби мешкання інтернованих були краще уряджені, а літні бараки, в котрих уміщено інтернованих, як в Коломиї, Вадовицях і інш. замінено на відповідні зимові мешкання.

б) поправити харч,

в) забезпечити відповідну лікарську опіку,

г) переґрупувати інтернованих після степеня інтеліґенції,

ґ) перестерігати чистоти в таборах інтернованих,

д) виплатити інтернованим денні запомоги у висоті, яку усталиться відповідно до умови еґзистенції даних місцевостей.

Незалежно від цього постановляють обі сторони дозволити усім особам, які вправді находяться на свободі, а яких заскочили воєнні випадки і відтяли від звичайного місця осідку, перейти на другу сторону фронту. Скарбек в. р., др. Охримович в. р., др. Томашівський в. р., др. Лев Ганкевич в. р., др. Владислав Стеслович в. р., др. Адам Блажевскі в. р.

II. ПРОТОКОЛ

зі засідань українських і польських відпоручників, відбутих дня 22 і 30 січня 1919 як дальший тяг протоколу з дня 20. січня 1919 р. Приявні з української сторони: др. Томашівський, др. Охримович, др. Лев Ганкевич. З польської сторони: др. Стеслович, гр. Скарбек, др. Блажевскі, гр. Лясоцкі і інж. Артур Гауснер. Протокол з 20 січня принято і підписано. В формальній квестії зажадали заступники українців, щоби уділено відпису того протоколу як також запропонували, щоби на підставі всіх піднятих ухвал виправцьовано еляборат в формі умови, котру малиби обі сторони підписати і виконати. Дальше ухвалено засади, що обі воюючі сторони обовязуються поступати після міжнародного воєнного права і примінювати засади конвеції женевської і гаґської. Обі Начальні Команди мають в приказах пригадати підвладним відділам приписи, які заказують убивати полонених і ранених. Приналежність до певної народности не може бути причиною віддалення зі санітарної служби.

В кожній місцевости, в якій є у шпиталях хорі, ранені і інтерновані, видається сталі леґітимації жіночим Комітетам для відвидин шпиталів в ціли безпосереднього контакту з раненими і достави їм харчів.

Полонених неспосібних до військової служби належить виміняти після принятих норм у договорі заключенім австрійською і російською армією. Полонених хорунжих і офіцерів належить сеґреґувати від полонених жовнярів. Жовнірам і ґажистам мається виплачувати жолд, причім принято яко засаду, що офіцери удержуються самі, а жовнірів харчується з уряду. Хорунжим до сотника належить виплачувати місячно 500 корон, вищим штабовим 800 корон місячно, жовнярам яко причинок 30 кор. місячно.

Інтернованим слід дати відповідну духовну опіку після їх обряду і улегчити їм виміну кореспонденції з їх рідними.

В засаді треба залишити забирання закладників. З уваги на загально людське становище, закладників буде вільно брати тільки на час фактичної потреби. Відносно інтернованих належить по можності примінювати якнайширше засаду конфінування. Інтернувати вільно тільки такі особи, що до котрих дійсно заходить підозріння, що мо-

жуть ділати на шкоду армії. Ані полоненого ані інтернованого не повинно трактуватися як вязня.

Тих, що повертають з давних воєнних фронтів, т. зв. „Гаймкерерів“, не можна трактувати як полонених, взятих на полі бою, але радше, як цивільних інтернованих. Др. Зиґмонт Лясоцкі в. р., др. Володимир Охримович в. р., др. Степан Томашівський в. р., др. Лев Ганкевич в. р., гр. Александер Скарбек в. р., др. Адам Блажевскі в. р., інж. Артур Гауснер в. р.

III. ПРОТОКОЛ

засідання польських і українських відпоручників відбутого 1 лютого 1919 в Намістництві у Львові в ціли заключення умови відносно засад взаїмного трактування ранених, полонених і інтернованих, як також щодо взаїмної виміни тих осіб. Приявні з української сторони: др. Степан Томашівський, др. Володимир Охримович і др. Лев Ганкевич. Приявні з польської сторони: др. Стеслович, інж. Гауснер, др. Блажевскі, гр. Скарбек і гр. Лясоцкі. Др. Томашівський вносить, щоби в договорі було виразно зазначене, що обі сторони взаїмно узнають себе як підмети, що ділають після воєнного права. Після довгої дискусії, яка вивязалася на цю тему, узгіднено, щоби в договорі для означення обох ділаючих сторін уживано виразу „воюючі сторони“. Відтак по передискутуванню начерку умови усталено дефінітивний її текст і постановлено, що умова та має бути підписаною дня 2 лютого 1919 о год. 4 попол.

IV. ПРОТОКОЛ

засідання українських і польських відпоручників відбутого дня 2 лютого 1919 в Намістництві у Львові, яко дальший тяг протоколу з 1 лютого б. р. Присутні з української сторони: др. Томашівський, др. Охримович, др. Лев Ганкевич. З польської сторони: др. Стеслович, др. Лясоцкі, гр. Скарбек, др. Блажевскі.

По справдженню тексту умови приступлено до її підписання, по чім забрав голос др. Лев Ганкевич і подякував відпоручникам польської сторони за те, що мимо воєнного стану удалося їм поконати усі трудноці і дійти до порозуміння в ціли перепровадження пертрактації чисто гуманітарного характеру, причому висказав надію, що осягнений вислід буде першим кроком до зближення поріжнених народів. Специяльно подякував гр. Скарбкові за його ініціятиву і старання у тій справі.

Др. Стеслович відповів та подякував відпоручникам української сторони за їхню важку працю, та рівнож висказав надію, що той перший крок дасть початок до згідного уложення відносин і співжиття обох народів.

УМОВА

заключена дня 1. лютого 1919 р. у Львові між повновласниками Державного Секретаріяту Західно-Української Народної Републики, уповажненими письмом з дати Станиславів 15 січня 1919: д-ром Степаном Томашівським, д-ром Володимиром Охримовичем і д-ром Львом Ганкевичем — іменем української воюючої сторони, та делеґатами Правлячої Комісії: д-ром Владиславом Стесловичем, Зиґмунтом гр. Лясоцьким, Александром гр. Скарбком, інж. Артуром Гауснером і д-ром Адамом Блажевским — іменем польської воюючої сторони в справі усталення засад обопільного трактування ранених, полонених та інтернованих.

Обі сторони заявляють, що негайно по підписанню цеї умови будуть видані зарядження, силою яких обі воюючі сторони, виходячи з засади безоглядного береження міжнародного воєнного права, себто засад женевських і гаґських конвенцій, перестерігатимуть слідуючих спільно умовлених постанов що до трактування ранених, полонених та інтернованих.

Арт. І. Ранені.

а) У військових приказах мають бути від часу до часу пригадувані приписи женевських і гаґських конвенцій, нормуючі трактування ранених і полонених на полі бою.

б) Раненим і хорим полоненим має бути запевнена належна лікарська та релігійна опіка після обряду ранених.

в) В місцевостях, де находяться у шпиталях хорі і ранені полонені, мають бути видані сталі леґітимації жіночим комітетам другої народности з правом відвідувати хорих і ранених та доставляти їм поживи, убрань, лектури і т. п.

Арт. II. Полонені.

а) В таборах полонених мають бути старшини відділені від мужви.

б) Полонені старшини удержуються самі і побирають в ранґах від хорунжого до сотника по 500 к. місячно, штабові старшини по 800 к. місячно; полонена мужва дістає повне удержання та титулом причинків по 30 к. місячно.

в) Полоненим жовнірам має бути доставлена в міру потреби одіж та обув.

г) Усім полоненим, старшинам і воякам, треба уможливити ведення переписки зі своїми рідними.

ґ) Нездібні до військової служби полонені мають бути вимінювані по нормам, обнятим додатковою умовою, яка має бути заключена між обома воюючими сторонами.

Арт. III. Інтерновані.

а) Інтернування треба обмежити до цілком виїмкових випадків, іменно до тих, в яких заходить оправдане побоювання, що дана особа може ділати на шкоду армії. Всі інші досі інтерновані мають бути безпроволочно випущені на волю, евентуально наколи їх місце осідку лежить на тіснішім операційнім терені — конфіновані.

б) Приміщення інтернованих має бути відповідно приспосіблене; евентуальні літні бараки замінені зимовими мешканнями.

в) При розміщенню інтернованих в таборах треба брати на увагу степень інтеліґенції зглядно образування.

г) Харч в таборах інтернованих має відповідати що найменше військовій рації.

ґ) Інтернованим треба забезпечити відповідну лікарську опіку та релігійну після їх обряду.

д) Мають бути видані прикази що до береження чистоти в таборах інтернованих.

е) Інтернованим мають бути виплачувані денні грошеві причинки від 3—5 к. відповідно життєвій стопі інтернованого і місцевим відносинам.

ж) В місцевостях, де находяться табори інтернованих, мають бути видавані сталі леґітимації з правом відвідувати інтернованих та доставляти їм безпосередно поживи, убрань, лектур і т. п.

Арт. IV.

Обі сторони поручають береження засади, що ні полонений ні інтернований не буде в сім характері трактований як переступник.

Арт. V.

Повертаючих з давних воєнних фронтів вояків т. зв. гаймкерерів не можна задержувати як полонених: їх можна трактувати що найбільше як цивільних інтернованих, при приноровленню до них приписів арт. II. букви ґ).

Арт. VI.

Брання закладників має бути обмежене до тіснішого простору воєнних операцій і то лише на час необхідности.

Арт. VII.

а) Усім особам, які остають, що правда, на волі, одначе заскочені воєнними випадками відтяті від звичайного місця осідку, має бути уможливлений поворот до свого місця замешкання.

б) В тій цили власти, під якими остають такі особи, мають доставити їм безплатно карт їзди залізницею до границі, відповідного завдатку в готівці на кошти дороги та леґітимаційних документів.

Арт. VIII.

Всі видатки і задатки, вичислені в арт. II. буква б) і в) в арт. II. буква е) і арт. VII. буква б) відповідно удокументовані, мають бути подані обома сторонами до обопільного розрахунку і до звороту евентуальної надвижки.

Арт. IX.

В місци осідку українського правительства і в місци осідку польського правительства може перебувати уповажнена делеґатка Червоного Хреста з другої сторони для опіки над полоненими.

Арт. X.

Обі сторони будуть вести евіденцію полонених, ранених і інтернованих та відповідні викази будуть пересилати собі обопільно що найменше раз у місяць.

Арт. XI.

Ориґінал отсеї умови списується в двох мовах, українській і польській.

Текст її буде оголошений зараз по підписанню в урядових дневниках обох сторін.

Арт. XII.

Приписи цеї умови входять в життя з хвилиною її підписання.

Др. Владислав Стеслович в. р.
Жигмонт Лясоцкі в. р.
Александер Скарбек в. р.
Артур Гауснер в. р.
Др. Адам Блажевскі в. р.
Др. Степан Томашівський в. р.
Др. Володимир Охримович в. р.
Др. Лев Ганкевич в. р.

Вольфсберґ

Найстарший Концентраційний Табор українських виселенців в Австрії в часі світової війни.

Написав: *о. Йосиф Іванець.*

Як повстав — з яких елементів. Президент Фріс-Скене. Ґеоґрафічне положення. Опис бараку. Концентрація і холєра. Харч і одіння. Кайдан комендантом. Душпастирство: метрики, ризи і Служебники. Їх Ексц. Хомишин — посвячує площу під Церкву. Правильник оселі. Д. 8. XII. 1914 Президент з жінкою в таборі. Стаття в „Kärntner Tagblatt„ і відвідини посла Л. Левицького — Heute morgen. Допомоговий Комітет дам в Кляґенфурті і у Вольфсберґу. Американські дарунки. Збірки з Каринтії і Полі. Сипний тиф — а роздача дарунків. Соборне миропомазання. „Мати Страдниця“ і круглі сироти. Упадок Перемишля. Всі проти воші. Транспорти сезонових робітників — військові побори. Талергофці. Великодня гостина віцемаршалка Буковини. Маєвий пролом, відзискання Перемишля — надії виселенців — черевний тиф. Зміни: лікарів, урядовців, президента. Життя і заняття в ріжних установах: церква, молочарня, маґазини, почта, варстати. Власне господарство, шпиталі, кухні. 4 кл. школа. Незгода серед інтеліґенції. Читальня: бібліотека, читання, відчити, курс анальфабетів. Тов. забави. Вишивки. Аматорський гурток. Вистави. Концерт 4 мая 1916. Рецензія в „Kärntner Tagblatt“ Промова: Про людову культуру і державну самостійність українського народа. Добровольці до У. С. С. Відвідини президента і гостина князя Еппа з Кляґенфурту. — 2 прикрі конфлікти з кімецькими порядками.

Табор українських виселенців коло міста Вольфсберґ у Каринтії в долині Ляванту, притоки Драви — це найстарший концентраційний табор в Австрії з часів світової війни.

Як тільки російська армія переступила межі Галичини і побідно та нестримно заливала весь край, тоді маси народа покидали свої оселі. В панічнім страху, в найбільшім безладі, без означе-

ної цілі втікали — перті одиноким непереможним бажанням: як найскорше, — як найдальше — від москалів, від війни. Всі шляхи Сх. Галичини на захід і південь були залиті масами втікачів. Більшість цих мас захоплена російськими військами остала в краю і повернула домів, але всежтаки якийсь відсоток цих втікачів опинився поза межами фронту в запіллі австро-угорської армії і розсипався по всіх коронних краях Австро-Угорщини. Таким чином відорвалося було і ціле гуцульське село Шепинці з під Черновець на Буковині і опинилося в Каринтії.

Крім добровільних втікачів або як їх тоді звали збігців (з нім. Flüchtlinge) опинилися в запіллі і примусові виселенці, яких влада з початком війни евакуувала з перемиської твердині і з сусідних сіл як Негрибка, Вишатичі, Болестрашичі, Малковичі і т. д., опісля в осені з лінії позиційних

коли Василька з президентом Каринтії бароном Fries Skene. В листі до посла Валька пише барон Fries Skene: „Бараки для приміщених в Вольфсберґу збігців є по більшій части готові і я надіюся, що ці бідні люди будуть там зовсім добре почуватися. Академиків, священиків і т. п. я не хочу приміщувати в бараках, але для них я сам вишукав дуже гарне приміщення з удержанням в Кляґенфурті, так що ці люди зовсім добре могтимуть тут перезимувати і не мусітимуть мешкати в бараках. Старості дав я 1.000 к. як жертву від себе, щоби він справив цим людям бодай конечне одіння а перш усього черевики". Так і сталося.

Отже вже тоді краєве правительство в Каринтії рішило і стало будувати баракову оселю в Вольфсберґу, щоб там сконцентрувати всіх українських виселенців, розсипаних по цілій Каринтії. На ін

Бараки у Вольфсберґу зимою 1914/15.

боїв в Карпатах, як приміром Климець, Жупане, Вижлів і т. д., вкінці знад Стрипи як Бурканів, Вишнівчик. Також партії сезонових робітників з Прус і з Данії, які на зиму не могли повернути домів до занятої москалями Галичини попали до бараків у Вольфсберґу.

Про українських збігців у Каринтії є вістка в „Ukrainisches Korresp.-blatt" ч. 2. з дня 24 вересня 1914. Вже тоді з доручення „Ukrainisches Hilfskomitee fürFlüchtlinge" розїхалися наші посли з Відня по краях Австрії, щоб призбирати всякі дані про наших виселенців і прийти їм з допомогою. І так м. і. посол д-р Ол. Колесса відвідав тоді наших виселенців у Каринтії і начислив там їх 2.852 (St. Andrä 1206, Wolfsberg 593, Thürn 376, Glandorf 322, Althofen 264, Mannsberg 151). „Ukr Korrespond " з 8.X. 1914. р. ч. 4. стверджує на основі звітів послів зі всіх країв Австрії, що наших збігців найгостиннїше приняла влада Каринтії а сталося це — можна догадуватися — завдяки особистим звязкам буковинського посла Ми-

тервенцію наших послів правительство іменувало др. Евг. Озаркевича радника найвищої Ради Здоровля у Відні начальним лікарем виселенців в Каринтії а др. Істеревича покликало на лікаря в St. Andrä. З проєкту стягнути інтеліґенцію до Кляґенфурту чомусь то нічого не вийшло, зате побудовано в оселі в Вольфсберґу одноповерховий барак спеціяльно для інтеліґенції. Причиною того могло бути те, що число збігців у Каринтії з дня на день росло. І так посол Лев Левицький, який в д. 21—25 жовтня 1914 р. відвідав Каринтію, начислює 2.274 збігців у Вольфсберґу, 1067 в St. Andrä, 150 в Thürn, а в повіті St. Feitok 700 Mannsberg 150, Töscheldorf 250, Glaudorf 150, Karlsberg 150), разом 4.191. У звіті посла Левицького читаємо, що будова 26 бараків (має бути 62) на гарній площі вправ до 14 днів буде покінчена. В бараках будуть печі, електричне освітлення, і водотяги. Згадана гарна площа вправ (Exerzierplatz in Reding) ок. $1^1/_2$ км. на полудне від міста Вольфсберґу, власність німецького мультимільо-

нера ґр.Henkel v. Donnersmark-а мала справді гарне положення у вилах між Лявантом і Млинівкою. З цеї долини був гарний вид на схід на поблизький гірський хребет Koralpe, що стояв на межі Каринтії і Стирії і на захід на дещо у віддалі положений гірський хребет Saualpe. Ріка Лявант пливе між цими верхами з півночі на полудне. На малім відтинку від Вольфсберґу по бараки були над Лявантом: фабрика целюльози на північ, фабрика фтіаліни на полудне від міста а в місті турбінова електрівня. В недалекому віддаленні від бараків на полудне в напрямку містечка St. Andrä була копальня вугля в St, Stefan, де були заняті російські полонені. На схід від бараків на збочі Koralpe в місцевости St. Johann було кладовище, де хоронено наших збігців.

Бараки побудовані були після шведської системи: криті папою, стіни деревляні, знадвору побілені а в середині оббиті целюльозою т. є. грубим папером сірої краски. Довжина бараку 25 м. ширина 10 м. В кожному бараці було дві залізні печі, праворуч від входів з причолкових стін. Головні вікна були в причолкових стінах над входами, — бічні вікна (3 пари) були поздовжні. Кожний барак був призначений на 140 людей; звичайно було ок. 100 а бувало і звиш 140.

До спання було 4 причі, дві — 25 метрові попід стіни а 2 дещо коротші головами до середини. При будові були заняті евакуовані з Конґресівки робітники, які казали, що вони є з „ruskiej Polski“. До ось таких бараків мали бути стягнені з Каринтії всі українські виселенці. Та ненадійно намірена концентрація всіх виселенців в оселі припинилася, а то по причині вибуху холери в St. Andrä а опісля у Вольфсберґу. Дня 21 жовтня з шістьох хорих на холеру два померло а то Раковський з Тернополя і якийсь Возняк. Дуже енерґійні санітарні розпорядки здавили пошесть у зароді. На 29 хорих на холеру померло 4.

Буковинці з села Шепинці під своїм бараком у Вольфсберґу в зимі 1914/15.

У звязку з вибухом пошесті холери комітет допомоги домагався поліпшити виселенцям харч підвищуючи кожному квоту допомоги з 70 сот. на 1 корону. Дотеперішний харч був такий: 75 дґ. житнього питльованого хліба, рано чорна або біла кава,в полудне зупа і друга густа страва, вечером знову зупа. Та найдоскульнішим для виселенців був тоді брак білля, одіння і обуви. Деякі з них були мало що не голі-босі. Як я згадав, сам президент жертвував на це 1000 к. а укр. комітет допомоги 1.200 к. (200 к. на руки о. дек. Дуба а 1000 к. на руки д-ра Евг. Озаркевича) — але це було каплею в морі. Найприкріщим для всіх українців було те, що в повіті St. Veit всіх виселенців держали під сторожею немов злочинців, хоч там були майже самі українці. Був це відгомін Талерґофу. А і в Вольфсберґу адміністраційну владу віддано в руки польських урядовців: концепіста Ульма зі Жовкви, підурядників Турковського і Вайсмана. Український комітет допомоги домагався усунути їх та й сталося це, але не зараз а щойно по освобожденні Львова, а тим часом поставлено та щей комендантом оселі поліційного підкомісаря Кайдана (відомого з історії тайного українського університету, з процесу Штайґера і з Жеромського „Провесни“). А діялося це в наслідок протиукраїнського курсу також і в загальній опінії, яка найшла вислів у знанім дотепі: яка різниця між українцем і русофілом?? — Така як між жидом і ізраелітом.

В таких тяжких обставинах заспокоєння релігійних потреб стало для загалу виселенців одним з найпекучіших питань. Тому і комітет допомоги домагається негайного креовання душпастирської експозитури парохії св. Варвари у Відні. До цього часу душпастирські функції сповняли нім. священики парохії у Вольфсберґу. Від 1. листопада 1914 офіційно а в дійсності ще скорше душпастирські обовязки став сповняти я а то на за-

прошення пароха д-ра Роберта Клімша, який вистарав для мене юрисдикцію еп. Ординаріяту в Кляґенфурті з д. 11. XI. 1914 ч. 5874. Всі акта хрещення і смерти були дотепер вписувані в парох. метрики у Вольфсберґу. Я вправді і дальше вписував туди дальші випадки роджених і померших але таки зразу завів для виселенців окремі книги роджених і померших і від тепер провадив подвійні вписи. Ці окремі книги находяться тепер в гр.-кат. парохії в Відні. 1. Riemerg. 1/10. Престола до відправи богослужень позичили ОО. Ісусовці з монастиря в St. Andrä Також і церковних риз, розуміється латинських. Але незабаром я вніс прохання до гр.-кат. еп. консисторії в Ужгороді, випозичити нам найконечніші церковні ризи і служебник, які по не довгім часі одержав, а до того часу правив я в латинських ризах а із омісяць не зачалася будова. Минали тижні, а я сповідав денно по кількадесять людей і співав щоденно Сл. Божу під вільним небом аж до Різдва. Їх Ексц. Гр. Хомишин прибув до Вольфсберґу в товаристві блп. о. Фещака ЧСВВ. На самого Михаїла відправив Сл. Божу під вільним небом в асисті військ. сторожі оселі і посвятив площу під церкву св. Михаїла. І таким чином будова церкви і школи була зактивізована. Їх Ексц. був в знаменитім настрою і всім виселенцям додав надії на скорий поворот домів. Про відвідини Ексц. Хомишина було повідомлене краєве правительство і оскільки собі пригадую Їх Ексц. був особисто у відвідинах у президента краю в Кляґенфурті.

По вигасненні холери концентрація виселенців в Каринтії в короткому часі була довершена. Тоді то оповістило Староство у Вольфсберґу „Lager

Служба Божа під вільним небом дня 6.XI. 1914 р. (на св. Дмитра); відправляє в лат. ризах о. Іванець. Так правив від жовтня 1914 до Йордану 1915.

динокого у Вольфсберґу малого Служебника (діяконника) я сам переписав на борзі Службу Божу а тимчасом мій товариш укінчений богослов В. Масевич дуже гарно друком переписав (з червоними ініціялами) цілу Службу Божу враз із службою на „всяке прошеніє“ і за упокой. Цей служебничок викупив д-р Евг. Озаркевич за 10 к. а тепер є він зложений в музею духовного семінаря у Львові. З Ужгороду я спровадив також найконечніші богослужебні книги як: Ізборник, Часослов, Ірмолой і т. д. В тім часі прибув до бараків шкільний товариш др. Евг. Озаркевича бл. п. о. дек. Ковч, який став директором шпиталів оселі.

Щоби приспішити будову церкви, о. дек. Ковч запросив Їх. Ексц. Гр. Хомишина до Вольфсберґу на посвячення площі під церкву св. Михаїла (як покровителя України і нас бездомних виселенців). Бо хоч посол Л. Левицький писав у звіті з 21. X. що „das Erbauen einer Kirche und eines Schulgebäudes ist im Zuge begriffen“, однак ще і за

ordnung“. Порядок в оселі, тобто Правильник Цей правильник був видрукований в укр. мові і прибитий в кожнім бараці. Для характеристики життя в оселі подаю його в цілості в перекладі з німецької мови:

ПРАВИЛЬНИК ОСЕЛІ.

Ц. К. Староство у Вольфсберґу на основі §§ 5. 6, 7. ціс. розп. з д. 20. IV. 1854. В. Д. З. ч. 96 і держ. санітарного закона з 30 IV 1870 В. Д. З. ч. 68 видає для баракової оселі українських збігців у Вольфсберґу а то для збереження спокою і ладу а також з огляду на санітарну і вогневу безпеку слідуючий правильник оселі.

§ 1.

Приміщені в оселі особи мають безумовно слухати наказів команданта оселі, якого наставляє Староство у Вольфсберґу і командантів бараків, яких надає командант оселі для кожного бараку, а також розпорядків назірних органів зокрема

також лікарів — і є на основі § 6 згаданого розпорядку, як і § 4 закона з 24 мая 1885 В. Д. З. ч. 86 обовязані виконувати наложені отсим правильником і командою оселі особисті послуги і роботи негайно і даром.

§ 2.

Забороняється опускати оселю без окремого дозволу команданта оселі; а також і вступ до оселі дозволений тільки за згодою Староства за окремою в тій цілн виказкою. Перенесення з бараку до бараку дозволене тільки за згодою команданта оселі.

§ 3.

В кожному бараці має бути прибита поіменна листа всіх його мешканців. Команданти бараку мають цю листу раз в тижні перевірити і поробити відповідні поправки та доповнення.

§ 4.

Командант бараку має подбати, щоби барак був кожного дня підметений і провітрений, щоби постіль була все після встання застелена; а далі має тим піклуватися, щоби всі мешканці милися в начиннях до миття, щоби ці начиння були все чисто удержані а по вжитю негайно на своє місце поскладані. Командант бараку має подбати, щоби і площа безпосередньо коло бараку була чиста.

§ 5.

Миски мається мити тільки в посудах до цього призначених. Забороняється шурувати їх піском або землею.

§. 6.

Як найостріше забороняється плювати денебудь на підлогу бараків.

§ 7.

Для полагоджування потреби є виключно до цього призначені місця і уладження. Те саме відноситься до випорожнювання басенів і нічних начинь. — Про всякі занечищення поза цими місцями слід негайно донести.

§ 8.

Чищення всіх доріг і вільних площ в оселі виконує відповідна кількість робітників під наглядом наставника, якого назначує командант оселі.

§ 9.

Забороняється денебудь кидати всякого роду відпадки; їх мається скидати тільки до окремо на це заложених ям; щоденно мається їх прикидати 20 цм. верствою землі а коли зайде потреба дезинфекувати.

§ 10.

Помиї належить виливати тільки в призначені на се місця.

§. 11.

Як найостріше забороняється всяке занечищення керниць, а також і місця коло них. — Так само зобороняється коло самих керниць прати білля, мити начиння і миски.

§ 12.

До питтня, до особистого миття, до варення, як і для миття начиння мається уживати води з керниць виразно до питтня призначених.

§ 13.

Білля мається прати в пральнях після назначеної черги; білля сушиться виключно на означених площах.

§ 14.

Білля і постіль мається чисто удержувати. Не вільно переносити соломи з бараку до бараку.

§ 15.

Від часу до часу мають мешканці бараку помити підлогу, вікна і т. д. з наказу і під доглядом команданта бараку.

§ 16.

Куфри, скрині і т. д. переховується в окремих шопах, а не в мешкальних бараках.

§ 17.

З огнем слід поводитися як найобережніше і всього оминати, що могло би привести до небезпеки пожежі; зокрема не вільно вживати отвертого світла при легко запальних матеріялах.

§ 18.

Забороняється в бараках курити!

§ 19.

В кожному бараці має стояти 2 бочки з водою.

§ 20.

Забороняється розпалювати ватру в оселі або коло оселі.

§ 21.

О год. 9. вечором усі мешканці бараків удаються на спочинок; Команданти бараків мають переконатися, чи всі мешканці приявні і опісля погасити світло, з виїмком світла по середині бараку. Як би кого бракувало, має те командант бараку донести командантові оселі.

§ 22.

Нічччю має 2 мущин в кожнім бараці держати нічну сторожу, а чергу означує командант бараку. Ці нічні сторожі мають не допускати до нарушення спокою і дбати про вогневу безпеку; на випадок пожежі мають сторожі заалярмувати оселю дзвоном — також мають вони негайно доносити командантові оселі про найважніші випадки.

§ 23.

Вогнева сторожа в оселі має на випадок алярму негайно вирушити на місце пожежі і виконувати службу, аж доки не прибуде охотнича сторожа з Вольфсбергу.

§ 24.

Кожний мешканець оселі є обовязаний особисто помагати при гашенню вогню і безумовно слухати наказів покликаних чинників.

§ 25.

Всяке занедужання і випадок смерти мається доносити командантові бараку і лікареві. — Відвідування хорих є дозволене — за дозволом лікаря і в означенім часі.

§ 26.

Тіла померших в оселі мається перенести по лікарських оглядинах до трупарні і їх відповідно до лікарських приписів нарядити.

§ 27.

Заборонюється в оселі покутну торговлю по бараках. Всі потрібні товари продається тільки в крамницях.

§ 28.

Всі послуги потрібні до переведення цих постанов правильника мають мешканці оселі по мисли § 1. цього правильника виконувати негайно і даром.

§ 29.

Всякі домагання і скарги мешканців мається вносити до команданта оселі через команданта бараку.

§ 30.

Невиконання цього правильника і всіх після нього виданих заряджень ц. к. Староства у Вольфсбурґу і його орґанів, оскільки це не підлягає карному кодексови — буде каране після § 11. ціс. розпоряд. з 20. IV. 1854. В. д. з. ч. 96 карою 2—200 к. або 6 год. до 14 дневним арештом відповідно до обставин.

Ц. К. Староство у Вольфсберґу
д. 26. листопада 1914.
ц. к. краєвий радник Отт.

(Докінчення буде).

Останній козацький похід за гетьманування Б. Хмельницького (1656-1657)

Написав: *Д-р М. Р.*

(Продовження).

III.

СТАНОВИЩЕ СУСІДНИХ ДЕРЖАВ ДО БАЛТІЙСЬКО-ЧОРНОМОРСЬКОЇ КОАЛІЦІЇ.

(Українсько-московські взаємини по Переяславській Умові. Москва і козацько-семигородський союз. Московська акція на Україні проти Богдана Хмельницького. Посольство Ф. Бутурліна та В. Михайлова. Українська дипльоматична акція. Цісарський посол Парчевич в Чигирині. Пресія віденського двора на Ракочого. Становище Порти та Криму. Польська дипльоматична акція у Стамбулі. Л. Капуста та його акція. Туреччина та похід Ракочого. Татарський набіг на Україну. Неудала контракція Зеленського. Похід Запоріжців на Крим. Епільог Межибожа).

Нетактовна поведінка царських посіпак на Україні а то й самого московського уряду в часі переговорів з поляками і заключення Віленського мира дорешти знівечили не так то й великі симпатії православних українців до православної Москви. У відповідь на недопущення козацьких послів до польсько-московських переговорів і на торги Україною поза плечима українців у Вильні, зібрані у Чигирині на козацькому соймі 12. X. 1656 р. полковники, осаули і сотники одностайне рішили та зложили проміж себе присягу, „що коли хтонебудь на них наступатиме, то вони проти того ворога всі, як один муж, вмісті стояти будуть“[1]). Вже тоді зрозуміли українці, що у своїх змаганнях до незалежного істнування не можна рахувати на приязнь і допомогу восточного царя, а тимбільше Польщі, а навіть Порти і Криму, бо всі вони гляділи лиш зрадливим і неситим оком на багату і цвітучу Україну. Так отже на Віленськім мирі виявилося банкроцтво московської орієнтації на Україні. Богдан Хмельницький, як звичайно палкий, не криючись, голосно сказав, що „треба одступити нам од руки царської і підемо туди, де нам Всевишній Владика бути скаже, — не тільки під володаря християнського, а хочби й під самого бісурмана“[2]).

Ці слова досадно насвітлюють майбутню політику Богдана у відношенні до Москви; фактично вже тоді порвав він усі звязки з Москвою, хоч формально до якогось часу старався таїти свої наміри приязними від часу до часу енунціяціями під адресою восточного царя. Але і московські дипльомати скоро пізнали, що на Україні богато змінилося. Їхні конфіденти доносили раз враз до Москви про що раз то нові спроби гетьмана скинути з себе тяжку московську опіку та унезалежнитися на міжнародньому терені. Знаємо, що Москва дуже скоро довідалась про пляни і участь України в балтійсько-чорноморській коаліції — та на щастя не мала змоги і сили проти неї отвертo виступити. Але тимбільше й завзятіше почала муравлину роботу на Україні, що змагала до позалення таки українськими руками цеї майстерної а незигідної будівлі, що почав Великий Гетьман. Ця руїнницька робота зглядно її наслідки московських післанців не дали довго на себе ждати. Поки щастило в поході козакам, ніхто не важився кирнити — але пізніше, як побачимо, всі бунти черні козацької були лише знаряддям в руках московських післанців. Офіціяльно не зривав гетьман з Москвою, бо було ще за скоро, терпів на свому дворі зарозумілих та нахабних царських послів окольничого Федора Бутурліна та дяка Василя Михайлова[3]). Вони в одно жадали зірвання так небезпечного для їхніх плянів козацько-шведсько-семигородського союзу. Та помимо перекупства ріжних писарів і зеднування собі всілякими способами козацьких старшин, москов-

[1]) Акти Юж. и Зап. Рос. III. ст. 551—2 (Липинський: На переломі, ст. 40—45).

[2]) Липинський: На переломі, ст. 41.

[3]) Kubala: Wojna brand., str. 22.

ські посли про дійсний стан річей не довідались, бо „встрѣчно Гетману говорить мы не смѣли, а кто де и молвилъ тотъ и живъ не былъ"[4]).

Гетьман в міру воєнних успіхів союзників чимраз остріше відповідав послам, союза з шведами і Ракочим покинути не хотів, говорив, що приязнь зі шведами старша чим з Москвою, а їхнє слово певніше, як царя, бо дотеперішні союзники козацькі лиш ждуть нагоди, щоб козаків знищити. (Розуміється мав тут на думці з першій мірі зрадливого союзника — Москву)[5]).

Так і з нічим ці посли відїхали до Москви. На їхнє місце вислано однак зараз інших: начальника московських стрільців Артемона Матвєя[6]) — а поза плечами гетьмана післано впрост до Ждановича і Ракочого Желібужського. Матвєєв хотів зєднати собі гетьмана обіцянкою згоди царя на гетьманство Юрія по смерти батька. Однак всі ці залицяння Москви не мали ніякого впливу на старого гетьмана, він йшов уперто до означеної цілі, а хотячи мати спокій на разі від Москви провадив з нею тонку дипльоматичну гру, обраховану лиш на проволоку[7]).

Не інакше трактував Хмельницький інтервенцію австрійського двора. Зручна польська дипльоматія зєднала собі царя обіцянкою вибору його королем польським по смерти Яна Казимира, а навіть ще за його життя (vivente rege). Але такуж оферту зложили незабаром поляки і на дворі австрійськім за ціну помочі проти шведів[8]). Задивлені в цю приманчиву обіцянку Габзбурґи почали дипльоматичну працю у двох напрямках у Хмельницького і у Ракочого. 1. III. 1657 р. прибув до Чигирина цісарський посол Петро барон Парчевич епископ мартіянопольський, щоб в імени Австрії посередничити поміж Україною і Польщею та склонити при тій нагоді гетьмана до антитурецької ліґи, як було умовлене з венецьким послом у Відні Нані[9]).

У відповідь відписав гетьман 18. IV. цісареві, що на посередництво годиться, але під умовою, щоб цілість його держави не була нарушена. Така відповідь до нічого гетьмана не обовязувала, була радше актом куртуазії гетьмана зглядом німецького цісаря. На тім та інтервенція цісарська властиво й скінчилась, бо коли опісля посол Парчевич знов пробував намавляти гетьмана до миру з Польщею, Хмельницький, щоби спекатись непроханого опікуна, сказав йому, що Ждановича відкличе і цісаря в рокуваннях між козаками і Польщею за посередника приймає. А коли незабаром вернули на Україну козаки з під Берестя, що їх відпустив Ракочий з добичею, заспокоєний зовсім цісарський посол написав до цісаря, що козаки вже покинули Ракочого.

Кращий вислід мала цісарська інтервенція у Ракочого. Ще коли стояв він обозом під Перемишлем, прибули до нього цісарські післанці та намавляли князя до переговорів, погрожуючи йому в противному разі війною разом з Портою. Ракочий не знав що відповісти — уразити цісаря боявся, хотів налякати його погрозою нападу козаків та молдаван на цісарські краї. Але загроза цісарської помочі Польщі, а передовсім неприхильне становище турків, таки добре непокоїли Ракочого, вязали йому свободу рухів[10]).

Далеко більше мороки і Хмельницькому і Ракочому було з Туреччиною та Кримом. Взаємини Польщі з Туреччиною в тім часі були досить добрі. Висилена Туреччина не проявляла ніякої рухливости, провадила мирову політику та обсервувала підзорливо своїх сусідів. Розуміється, що злука України з Москвою не була дуже по нутру Туреччині, а тим більше злука України зі шведським королем, котрим вже здавна хитра польська дипльоматія лякала Туреччину та Крим[11]). І султана і хана старалися переконати польські посли, що у їхнім інтересі лежить, щоб Україна була під Польщею, бо „осібна держава, яку собі робить з України Хмельницький, може стати небезпечною сусідкою татар та турків"[12]).

Завдання підмавляти татар до нападу на Україну мав польський посол на Україні Беневський і інші — а ціллю було налякати Хмельницького татарами і зробити його більше податним на польські пропозиції[13]). Однак Хмельницький, добре поінформований про відносини у Туреччині — турків не лякався, а татар легковажив.

Більше боялися татар союзники Хмельницького Ракочий та Господарі молдавський та волоський. Тимбільше, що ходила чутка, наче б татари мали по св. Юрію рушити на Ракочого і Господарів. Хмельницький успокоював союзників, післав Господареві на поміч 1000 козаків та писав „що коби зима лиш минула, то заграє він татарам у дуди"[14]). Але не покинув гетьман і дипльоматичних заходів. Усі таємні ходи польської дипльоматії в Стамбулі і Кримі удалося почасти здемаскувати. Польські інтриґи у Стамбулі потрафив спаралїжувати український посол, а разом з тим близький приятель і господар гетьманського двора. Лаврин Капуста, що ще в березні прибув до Туреччини та при помочі дукатів та відкриттям польських плянів підняти козаків до війни з Туреччиною, скомпромітував дволичну політику польську та успокоїв на разі султана[15]).

Також у Криму вів відповідну акцію український посол Михайло Махаринський[16]). Порта властиво не знала, яке їй заняти становище до украін.-семигородського походу. Не мала ясної політичної лінії. Зразу султан, довідавшись про похід Ракочого, наказав йому вернути. Ракочий просив шведського короля про інтервенцію в Пор-

---

[4]) Kubala: Wojna brand., str. 187.

[5]) Липинський: На переломі, ст. 49.

[6]) Kubala: Wojna brand., str. 199–210.

[7]) Kubala: Wojna brand., str. 199–201.

[8]) Липинський: На переломі, ст. 40 і слідуючі. Konopczyński: Panowanie J. Kazimierza.

[9]) Липинський: На переломі, ст. 54. Kubala: Wojna bran.

[10]) Wojna brand.

[11]) Липинський: На переломі, ст. 40 і слідуючі.

[12]) Липинський: На переломі.

[13]) Липинський: На переломі. Kubala: Wojna brand.

[14]) Kubala: Wojna brand.

[15]) Kubala: Wojna brand., str. 195–196. Липинський: На переломі, ст. 52.

[16]) Липинський: Тамже.

ті, але незабаром ця інтервенція була злишня, бо на вістку про великі воєнні успіхи Ракочого в Польщі султан дарував йому самовільний похід, думаючи, що коли Ракочий займе Польщу, платитиме з неї гарач і вислав відповідні інструкції ханові; однак було вже запізно.

Підбурювана від довшого часу польськими післанцями орда ждала лиш весни, щоб погуляти на українських та молдавських землях[17]). Стримувався лиш хан ще з походом, бо ждав на дозвіл зі Стамбулу. Стамбул, як бачили ми, вагався, раз дозволяв, то знову заказував, а тимчасом нетерпляча орда в силі 24.000 людей рушила на Україну та значила дорогу свого походу згарищами і руїною.

Ще 7. травня доносив Хмельницькому брацлавський полковник Михайло Зеленський з табору під Жабокричем, що хан перейшов Дніпро та під претекстом порозуміння взивав українського гетьмана на переговори до Саврані[18]). Розуміється, що хан перехитрив Хмельницького, що інше говорив, а що інше робив. Похід орди був фактом доконаним і треба було з ним рахуватися. Тому Хмельницький в травні ще раз вислав післанців до Порти, що на авдієнції 22. V.[19]) старалися успокоїти турків запевненням про добрі наміри козаків зглядом Порти і Криму, але бачучи, що Порта не хоче, чи не має сили завернути татар з України, рішив силою спараліжувати татарську диверсію на Україні.

З початком червня вислав Зеленському на допомогу 5 полків, щоб татари, які вже розпустили хижацькі загони по Україні, не перетяли відвороту Ракочому і Ждановичеві. А тим часом татари заохочені поляками а навіть на спілку з ними, гуляли вже на Україні. Вирізали Ямполь і Косницю, спалили 18 інших городів, забрали великий ясир та окружили Зеленського у Брацлаві[20]). В тім часі польський канцлер підбурював ще й калмуків до походу на козаків[21]), а хан казав закути в кайдани козацького посла і віз його зі собою. Тоді Хмельницький пхнув у відплату Запоріжців і Донців на Крим. Козаки впали на Крим, зруйнували край, взяли 7.000 бранців та упровадили богато худоби. Це показалося кращим арґументом для татар, як усі дотеперішні переговори. Хан боячись за ясир завернув з України, випустив козацького посла, відгрожуючись пімстою. Розуміється, що татарські загони ще залишились на Україні і на спілку з польським військом руйнували міста і села, а довідавшись про капітуляцію Ракочого під Межибожем, сподіваючись доброї а легкої добичі, окружили вертаючих домів угрів під Вишнівчиком та по короткій битві забрали 11.000 враз з табором до неволі[22]).

Частину їх около 600 увільнили опісля Запоріжці з турецької неволі та привели на Запоріжа, здобувши Очаків в часі другого свойого походу на Крим[23]).

Так сумно скінчився похід Ракочого на Польщу.

(Докінчення буде).

За поголовне членство в „УКТОДІ"!

Справа, яку порушуємо прикра для обох сторін: для громадянства і для інвалідів Української Армії. Але нема ради! Треба порушувати й прикрі справи, тим більше, що в цьому випадку заанґажована **честь нації.**

Посередником між громадянством й інвалідами є Українське Товариство Допомоги Інвалідам у Львові. Це інституція, яка виручає інвалідів від безпосереднього прошення про поміч. УКТОДІ — це громадянська інституція, яка від імені українського громадянства перебрала на себе обовязок забезпечити матеріяльно українських інвалідів. Ясно, що УКТОДІ може свій обовязок виповнити тільки тоді, коли громадянство співділатиме з ним й вплачуватиме **постійно** вкладки до УКТОДІ.

Не будемо в сотній раз переконувати громадянство про **моральний обовязок** забезпечити інвалідів й велике **виховне значіння** цієї справи. **Нація, яка не може забезпечити своїх інвалідів сама себе осуджує.** Тут ніякі виправдання про крізу не поможуть.

УКТОДІ подає українському громадянству до відома постійні звідомлення зі своєї діяльности. Ці звідомлення є завжди якнайточніші, щоби громадянство могло постійно орієнтуватися, скільки впливає грошей і на що вони йдуть. Чи читає їх український загал? Маємо певні сумніви. Бо, думаємо, навіть камінь зареаґував би на таку картину: живе 2.000 українських інвалідів, якими не опікується ніяка держава. З того 530 інвалідів високопроцентових й не мають змоги заробити на своє життя, ані не мають ніякого майна.

На їх забезпечення українське громадянство в краю і на еміґрації зложило від 1924 до 1933 р. 608.407 золотих. Пересічно припадало на рік 61.000 золотих. Тими грішми треба обділити 530 інвалідів так, щоби їх забезпечити! Чи це можливе? Візьміть папір і порахуйте скільки припадає на одного інваліда. Може тоді отворяться Вам очі на жахливе положення українських інвалідів.

Є тільки один спосіб постійно сповнювати свої зобовязання супроти інвалідів. **Це: бути членом Українського Товариства Допомоги Інвалідам**

---

[17]) Kubala: Wojna brand., str. 197, 199. Кордуба: Акти до Хмельн. р. 512.

[18]) Kubala: Wojna brand, str. 211—212.

[19]) Kubala: Wojna bran., str. 181.

[20]) Kubala: Wojna brand.

[21]) Kubala: Wojna brand., str. 366.

[22]) „ „ „ str. 178.

[23]) Архів Юг.-Зап. Россії, частина III.

й платити постійну вкладку по 6 зол. річно, чи там по 50 грошів місячно.

Погляньмо, як представляється та сторінка медалі:

Зпоміж 7-и мільйонів українців на З. У. З. членами УКТОДІ є 2.300 осіб. Себто 1 на 3.000!!!

Читачі самі прийдуть до висновку, що це скандал. Не з вини УКТОДІ. Бо УКТОДІ робило різні зусилля, щоби впровадити поголовне членство. Досі це було безуспішне. Але коли в цьому році збіркова акція стала майже неможлива, фонди Товариства цілковито вичерпалися й інвалідам грозить утрата навіть тої голодової ренти, яку досі одержували, **УКТОДІ починає кампанію за поголовним членством УКТОДІ.**

До кінця року число членів мусить дійти до 10.000!

В першу чергу членом УКТОДІ мусить стати кожна читальня, кооператива, руханкове Т-во і т. д. Не ждіть на чийсь приказ — приказом хай вам буде **обовязок національної чести**.

Те саме відноситься до кожного українця. Не є українець той, що вписаний до метрики. Це ще за мало! Українець сповняє усі обовязки супроти загалу.

А першим підставовим обовязком українця й українки а передовсім бувших членів У. А. є стати членом УКТОДІ і в той спосіб сплатити свій довг вдячности супроти тих, які на вівтарі Батьківщини склали своє здоровля.

Зачинаємо кампанію за поголовним членством УКТОДІ.

Всі голосімся в члени УКТОДІ та шлім вкладку долученими чекозими складанками. — **Українське Товариство Допсмоги Інвалідам, Львів, Потоцького 48.**

Від Адміністрації.

З цим числом висилаємо складанки на висилку передплати за IV. чвертьріччя 1934 року.

Залягаючих передплатників просимо вирівнати негайно всі залеглости.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ"
ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

VI. річник / Число 10. / Жовтень 1934.

ЗМІСТ:

Редаґують: *Лев Лепкий і В. Софронів-Левицький* Відповідальний редактор: *Петро Пасіка*

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка